

- BREXIT: BOMBASTISK LUDDIGHET
- STUDERANDE SOM STARTADE RISKKAPITALFOND
- JEPPISBORNA SOM SÄLJER HAMBURGARE TILL HAMBURGARE

forum

I BALANS

Det finns inga mirakelmetoder, säger coachen Anna Markelin. För att må bra behöver vi äta rätt, röra på oss och sova tillräckligt.

NYA VOLVO V40 DYNAMIC EDITION. PÅ LANDET OCH I STADEN.

Användarvänlig teknik i kombination med individuell design gör nya Volvo V40 Business Dynamic Edition-modellen helt unik. Vår sportiga specialmodell baserar sig på utrustningsnivån Momentum och ger dessutom som standardutrustning bl.a. läder/textilklädsel, 8" digital instrumentpanel, bränsle driven extravärmare och 17" Rodinia aluminiumfälgar.

VOLVO V40 BUSINESS DYNAMIC EDITION
MED AUTOMATLÅDA FRÅN 29 968 €

DYNAMIC EDITION PRO-UTRUSTNINGSPAKETET **950 €**

Ger utöver standardutrustningen bl.a. lädersäten, elmanövrerat förarsäte och navigeringssystemet Sensus.

I MODELLSERIEN FINNS OCKSÅ V40 CROSS COUNTRY DYNAMIC EDITION. SKAFFA DIN EGEN HOS VOLVO -ÅTERFÖRSÄLJAREN.

LÄS MER **VOLVOCARS.FI**

Volvo V40 Business Dynamic Edition aut. -modellserien från: bilskattefritt pris 23 750 €, bilskatt 5 617,77 €, leveranskostnader 600 €, totalpris 29 967,77 €. EU-komb. 4,5-5,7 l/100 km, CO₂ 118-132 g/km. Bilarna på bilderna är extrautrustade.

PROFILERN

Tro inte på mirakel och vänta inte på motivation

20 Motivation att träna uppstår inte då man ligger i soffan och väntar, säger PT:n Anna Markelin. Motiverad blir man när motionen blivit en rutin och man märker hur bra man mår av att röra på sig. Den som inte tycker sig ha tid att träna behöver lära sig att prioritera annorlunda och boka in träningen i kalendern.

VETENSKAP

Eldriven flygtur för två euro

36 Slovenska Pipistrel har utvecklat ett eldrivet småplan med ett batteri som kan återladdas i luften. Bränslekostnaden för en övningsflygning är två euro.

WHAT'S COOKING

Noma läckrare än någonsin förr

40 En ödmjuk attityd till kunden kombinerat med nordiskhet, jämlikhet och ekologisk gör danska Noma unik. Frontfiguren René Redzepi utvecklar konstant allt som omger matupplevelsen: dryckerna, betjäningen, råvarornas ursprung och restaurangmiljön.

MÅNADEN SOM GICK

Nu planeras eller utreds totalt sex investeringar i cellulos- eller biobränslefabriker i miljardklassen i Finland. Globala megatrender lockar massiva kapitalströmmar till massasektorn. »6

PERSONER

Robert Andersson, ny vd på läkemedelsgrossisten Oriola, har tidigare varit vice vd och haft olika chefsjobb på Telia, samt varit medlem i Nokias koncernledning. »7

VETENSKAP

Förklaringen med morötter var så trovärdig att den brittiska allmänheten svalde den med hull, hår och blast. Med stela överläppar knaprade gemene Londonbo i sig orange rotsaker för att hitta hem under mörkläggnings. »37

BOKBITEN

Tidvis känns det som att jag ser på en film med ljudet av. Med hjärtat i halsgropen sitter jag på hjälpbänken, vågar knappt andas, bilderna flimrar förbi och jag förstår allt och ingenting. »38

AFFÄRSNÄTVERKET

Mentalitet och stämning går inte att prissätta. Ingen vill väl bo i ett hus där grannen legat död i två månader utan att någon reagerat? »42

JASON LUCAS

TEKNIK, EKONOMI & AFFÄRER

Innovationsturister i Silicon Valley skapar ingen affärsverksamhet

10 Finländska innoturister som åker runt i samma buss i Silicon Valley plockar inga pluspoäng.

Konnässören som äter 350 hamburgare om året

16 Vi gör mat från grunden av lokala råvaror i restaurangköken, säger Saul Mäenpää på Friends & Brgrs.

AI känslig för illamenande manipulation

26 Forskare har visat att det är möjligt att smyga in dolda signaler i artificiell intelligens.

Brexit: vaga ambitioner och pompösa tal

28 Det är svårt att sia om vad som händer då Storbritanniens medlemskap i EU upphör i mars 2019.

Studerande driver riskkapitalfond

32 Wave Ventures fördel är fördomsfrihet och frånvaro av mental barlast, säger Andreas Saari.

Sverige når inte drömmen om EU:s lägsta arbetslöshet fram till 2020

34 Misslyckad integration gör att Sverige halkar ner i arbetslöshetsstatistiken.

KOLUMNER

5 LEDARE: TORSTEN FAGERHOLM

8 PRIVAT EKONOMI: NICHOLAS ANDERSON

14 TILLBAKA TILL SAMTIDEN: KAJ ARNÖ

18 TEKNIK: JOHAN "JULF" HELSINGIUS

25 PLACERING: ARI KAARO

30 DATASÄKERHET: TOM TUUNAINEN

43 SISTA ORDET: LENA BARNER-RASMUSSEN

Torsten Fagerholm
är chefredaktör för Forum.

Informationssamhället fördummar, framför allt narcissismen som gör oss sämre på att abstrahera och resonera. Vi behöver mer blod, svett och tårar. Alltså läsning.

Marschen mot idiokrati

LEDARE

Har du allt svårare att koncentrera dig på långläsning? Klarar du av huvudräkning, eller att minnas telefonnummer? Rostar ditt mentala artilleri? Vi lider av ett demokrati-problem som matar tilltagande populism.

Mycket tyder på att världen blir allt dummare, som i den svarta komedin Idiocracy (2006) där intelligenta människor får allt färre barn, med ödesdigra konsekvenser.

Enligt Flynn-effekten, uppkallad efter den nyzeeländske intelligensforskaren James R. Flynn, steg den globala intelligenskvoten med i snitt tre IQ-poäng per decennium sedan 1930-talet. Detta tack vare alltmer abstrakt och rationell utbildning och arbetsliv, samt bättre näring. Nu planar effekten ut eller minskar.

IQ-nivån bland unga i Finland, Sverige och Norge har avtagit med i snitt 0,23 poäng per år sedan mitten av 1990-talet. Även Storbritannien, Nederländerna, Estland och Tyskland visar tecken på stagnation. Fortsätter Finland i samma takt tappar vi i snitt 7,49 IQ-poäng under de kommande 30 åren. Detta visar forskarna Flynn och Michael Shayer i ett färskt nummer av Intelligence (<http://bit.ly/2n4M89b>).

Den internationella undersökningen PIRLS visar en långsiktig försämring av läsförståelsen. Det kan göra oss dummare, mer okoncentrerade och påverka minnet negativt. Årskullen av finländare som föddes 1977 verkar bli historiens högst utbildade, noterar Hannu Karhunen och Aleks Kalenius i Statistikcentralens blogg Tieto & Trendit. I hela 150 år steg utbildningsnivån tack vare folkskolan, och under tidigt 1990-tal var finländarna bland de högst bildade inom OECD. Nu ligger vi under medeltalet och halkar efter alltmer. Utbildning korrelerar starkt med ekonomisk tillväxt, produktivitet, konkurrenskraft och välbstånd.

Samtidigt försämrats resultaten i finska grundskolan, Pisa-resultaten kulminerade hos årskullen född 1991. Och Helsingfors

universitet sänkte nyss ribban för pro gradu-avhandlingar.

Nyheter snuttifieras: tillrättalagda, allt enklare och kortare budskap presenteras i filterbubblor som ständigt bekräftar vår verklighetsuppfattning. Algoritmnerna serverar bild (helst rörlig), färre komplicerade resonemang eller 'svåra' ord. Den lättjefulla historielösheten rymmer ingen kontext, bakgrund eller analys.

Blir vi allt dummare i takt med att samhället och tekniken blir 'smartare'? Skärmtittande kan verka bedövande och skapa bristande koncentrationsförmåga. Teknikfixeringen har förändrat vår kommunikation och radikalt minskat mängden individuell reflektion och genuin dialog.

Silicon Valleys affärsmodeller är anti-demokratiska och bildningsfientliga. De hypereffektiva nättjättarnas riktade budskap bygger på detaljerad övervakning av våra vanor och konsumtionsmönster. Vår uppmärksamhet är en naturresurs som de slåss om att få utvinna. Vi är mest 'lönsamma' då vi är passiverade, distraherade och oreflekterat klickar för att mata köpimpulsen.

Samtidigt nedprioriteras mental ansträngning och disciplin. Tekniken ersätter vårt tänkande, vår planerings- och beslutsförmåga och även våra värderingar. Vi gör avkall på själva kärnan som gör oss till människor: den fria viljan, viljan att tänka bättre tankar, att ställa skarpere frågor.

Botemedlet är läsning, att behandla saker på abstrakt nivå och anstränga hjärnan. Hjärnkontoret förtvinar ifall vi inte testar vår mentala uthållighet. Vid läsning möjliggörs fördjupning. Läsaren är medskapare, vilket ger utrymme för fantasi samt empati.

USA har redan landat i fullfjädrad idiokrati. Vi måste ställa högre intellektuella krav på oss själva. Stuva undan smartmobilen, koppla loss från det sociala nätverket. Utmana din kollega och familjemedlemmar att läsa en bok! ■

forum

www.forummag.fi
feedback@forummag.fi

Forum för ekonomi och teknik
Utkommer med elva nummer per år
Webbplats: www.forummag.fi
Adress: Medelhavsgatan 14 A,
00220 Helsingfors
Telefon: 010 322 5250
(8,35 c/samtal + 16,69 c/minut, inkl. moms 24 %)
FO-nummer: 0522793-3
Prenumerationer: 010 322 5250 eller
www.forummag.fi/prenumerera
Helårsprenumeration inom Norden: 96 euro
Adressändringar: Föreningsmedlemmar:
kontakta ditt kansli. Övriga: mikael.lonnqvist@forummag.fi

Redaktion:
Torsten Fagerholm, chefredaktör och ansvarig utgivare
010 322 5253, torsten.fagerholm@forummag.fi
Heidi Furu, redaktionschef
010 322 5252, heidi.furu@forummag.fi

Allmän e-post: redaktionen@forummag.fi
Layout: Heidi Furu
Fasta medarbetare:
Leif Bergström (USA)
Henric Borgström (Norden)
Johan Svenlin (vetenskap)
Nicholas Anderson (kolumnist, Privat ekonomi)
Kaj Arnö (kolumnist, samhälle)
Jan Sten (Linkedin-referat)

Annonser:
Vd Mikael Lönnqvist: 010 322 5251

Delägare:
DIFF – Ingenjörerna i Finland rf
Ekonomföreningen Merkur rf
Ekonomföreningen Niord rf
Ekonomiekandidatföreningen rf
Tekniska Föreningen i Finland rf (TFiF)
Baraviföreningen rf
Föreningen Konstsamfundet rf

Utgivare:
Förlags Ab Forum för ekonomi och teknik
Verkställande direktör:
Mikael Lönnqvist: 010 322 5251,
mikael.lonnqvist@forummag.fi

Nettoppaga: 10 665 exemplar (jan-dec 2016)
Lösnummerpris: 8,90 euro
Tryckeri: Grano, Vasa
ISSN 0533 070X
Affärsmagasinet Forum är tryckt på
Galerie Art Gloss 130 g/m² och G-Print 80 g/m²

1.5 "Meningsfulla" relationer? Strax efter skandalen med Cambridge Analytica lanserar Facebook en egen dejtingtjänst – vilket får tjänster som Tinder, Okcupid och Match att rasa på börsen. Samtidigt beräknas var tredje parrelation i USA numera inledas på webben.

2.5 Hjärn- och hjärtflykt. Endast en fjärdedel av de cirka 8 000 unga finländare som studerar vid utländska högskolor har för avsikt att återvända till fosterlandet, enligt Utbildningsstyrelsens undersökning. Svaren speglar oroväckande uppfattningar om Finland som ett slutet och trångsynt samhälle.

2.5 Kortlivad affär. Nokia säljer sin relativt färsk hälsoteknologiverksamhet och skriver samtidigt ner dess värde med 170 miljoner euro – motsvarande inköpspriset på Withings som Nokia betalade 2016.

4.5 Autonom olycka i Arizona. Waymo, Alphabets (Googles) enhet för autonoma bilar, är involverad i en bilolycka. Det inträffar två månader efter att en Volvo utrustad med självkörande teknik från Uber körde ihjäl en 49-årig kvinna. Systemet såg offret före dödsolyckan men bestämde sig för att inte bromsa, tuta eller väja – till följd av medvetet svaga säkerhetsinställningar i mjukvaran, enligt The Information.

9.5 Plagiat. En betydande del av Sannfinländarnas riksdagsledamot Laura Huhtasaaris pro gradu-avhandling utgörs av systematiskt plagiat, vilket Jyväskylä universitets egen förundersökning missade, avslöjar Svenska Yle. Det väcker frågor både gällande forskningsetik och god vetenskaplig praxis.

12.5 Charlataner och svindlare. Flera miljarder dollar har samlats in genom så kallade Initial Coin Offerings, en oreglerad finansieringsmekanism, som främst görs av svindlare i syfte att kringgå reglering, enligt en rapport (<https://bit.ly/zw8gJor>) beställd av brittiska underhuset. Hela 81 procent av ICO:n utgörs av anonymt och icke-spårbart bedrägeri, bedömer Satis Group. I dagsläget cirkulerar totalt 1 610 stycken kryptovalutor, enligt Coinmarketcap. USA:s myndigheter betraktar Bitcoin som en råvara, och övriga kryptovalutor som oregistrerade värdepapper.

MOSTPHOTOS

3.5 Och så blev de sex. Nu planeras eller utreds totalt sex stycken investeringar i cellulos- eller biobränslefabriker i miljardklassen i Finland. Metsä Fibre meddelar att bolaget börjar utreda en förnyelse av anläggningen i Kemi, vars teknik härstammar från 1980-talet. I höstas startade Metsä Group sin nya cellulosafabrik i Äänekoski, den största investeringen någonsin inom skogssektorn i Finland såväl som i Europa. Globala megatrender lockar massiva kapitalströmmar till massasektorn. Boreal Biorefinery meddelade i mars att kinesiska Shanying köper en majoritetsandel i bolaget, som planerar att i sommar inleda bygget av en 950 miljoner euros fabrik i Kemijärvi. Den ska stå klar redan 2020 och ha en årlig produktionskapacitet på 500 000 ton. Samtidigt planerar Finnpulp, ägd av kinesiska Hengan International, en massafabrik i Kuopio till ett värde av 1,4 miljarder euro. Fabriken ska sluka hela 6,7 miljoner kubikmeter barrträd på årsbasis. Därtill hoppas Sunshine Kaidi New Energy Group på en biobränslefabrik i Kemi, till ett värde på 900 miljoner euro. Bolaget, vars europeiska verksamhet leds av ex-ministern Carl Haglund, har upplevt bakslag i tidtabellen och avvaktar med den politiska matematiken tills EU fattar definitiva beslut om förnybar energi. I tillägg till de ovan beskrivna enorma anläggningarna finns tidiga planer på massafabriker i Paltamo och Haapajärvi.

Tror på nätapotek och dosdistribution

Robert Andersson (ekonomie magister och MBA), ny vd på läkemedelsgrossisten Oriola, har tidigare varit vice vd och haft olika chefsjobb på Telia, samt varit medlem i Nokias koncernledning.

Oriola hade omfattande störningar i medicinelveranserna senaste höst efter ett byte av affärssystem. Hur ser situationen ut nu och vad berodde problemen på?

Läget har stabiliserat sig och vår leveranssäkerhet är nästan på den nivå som vi förväntar oss. Till sommaren ska vårt nuvarande system fungera lika bra som det förra, till julen ska det fungera bättre. Vi valde ett system av världsklass och hade hjälp av en SAP-integrator av världsklass och ändå gick det som det gick. Det är knepiga system och en väldigt speciell bransch. Vi har ungefär 15 000 artiklar och ett kundlöfte om att leverera över 99,5 procent av läkemedlen inom 24 timmar. Varje dag levererar vi 10 000 små lådor med cirka 20 artiklar per låda från Mankans i Esbo till 800 apotek utspridda i Finland. Leveranser sker morgon och eftermiddag, i vissa fall även natt. Man hade kanske inte förstått hur man ska bygga lösningen så att den motsvarar de komplicerade logistiska utmaningarna. En utomstående granskare sa att om det hade varit vilket som helst lager- och leveranssystem för Tuko, Kesko, SOK eller Onninen så hade inte kunden märkt att vi har ett nytt system. Men eftersom vi har en komplicerad logistik blev det fnurra på tråden. Det var ett måste att byta affärssystem eftersom det gamla systemet inte skulle ha klarat av den europeiska lagstiftningen som träder i kraft 2019.

Vad har Oriola som företag lärt sig av krisen?

Vi har lärt oss att det är utomordentligt viktigt att man förstår och dokumenterar sina processer i detalj och ser till att de som kodar systemet också förstår processerna. Jag som kommit utifrån och inte var med under själva leveranskrisen ser också att vi måste kommunicera betydligt bättre. Jag tycker att man borde ha kunnat vara mera transparent, flagga för att "nu gör vi allt vad vi kan men att det är svårt och tar tid". Nu får vi gå ut till apotekarna och säga "förlåt för att vi har ställt till det för er och tack för att ni har hjälpt till". Det uppstod lyckligtvis inga kritiska tillfällen, ingen dog på grund av brist på läkemedel. I situationer där folk inte fick sina kritiska läke-

ROBERT ANDERSSON

medel av oss, kunde de få ett kompensande läkemedel av en annan leverantör. Vi har fortfarande ett förtroendegap mot apotekarna, och det fokuserar vi mycket på nu i Finland. Men vi ska också komma ihåg att Oriola är mycket mera än läkemedelsleveranser i Finland. Vår verksamhet i Sverige står för 1,1 miljard av vår omsättning på totalt 1,5 miljarder, och Sverige har inte påverkats av krisen i Finland. I Sverige är vi både partihandlare och minuthandlare. Kedjan Kronans Apotek med 327 apotek ägs av Oriola, och vi har också ett e-apotek där du kan köpa receptbelagda läkemedel. Läkemedelsdistributionen är kärnan i vår verksamhet i Finland och Sverige, men vi gör väldigt mycket mera än levererar piller till apotek. Vi äger flera varumärken och distribuerar produkter inom livsmedel, kosmetika och sportdrycker.

Hur ser ni på näthandeln för apotek?

I Sverige är redan 9 procent av apoteksverksamheten e-handel, i Finland är det under 1 procent. Apotekarna i Finland vill eller kan inte nödvändigtvis bygga upp e-apoteken. Branschen har byggt upp ett system som fungerat på samma sätt väldigt länge och det känns som om man inte är väldigt öppen för förändring. Folkpensionsanstaltens tidigare generaldirektör Liisa Hysä, tidigare omsorgs-, social- och hälsominister, har nyligen kraftigt tagit ställning för en förändring av apoteksmarknaden i Finland. Hälsovårdsbranschen är i omvälvning, och social- och hälsovårdsreformen sote kan leda till att också apotekslagstiftningen behöver uppgöras så att den motsvarar framtida behov. Det är spännande att vara med och driva förändring. I Sverige växer e-apotekshandeln väldigt mycket, hela marknaden växte med 58 procent i fjol. Oriola har haft e-apotek i ett par år och vår e-handel väx-

te med 70 procent i fjol, men e-apotekshandeln utgör bara 2 procent av vår totala apotekshandel. I Sverige kan man få ett digitalt recept till sin mobiltelefon och sedan beställa receptläkemedel till sin hemdörr. Det är bara en tidsfråga innan det här sker i Finland. Jag tror inte att det är bra om Finland blir alltför mycket efter i de här trenderna. Vi tror också starkt på dosdistribution och äger företaget Svensk dos och i Finland dosbolaget Pharmaservices. På svenska marknaden finns redan över 200 000 patienter som får sina läkemedel levererade i dosförpackningar med två veckors doser färdigt packade. Kunderna är främst sjukhus och vårdanstalter.

Vad anser ni om försäljning av receptfria läkemedel i dagligvaruhandeln?

I Sverige får du köpa Alvedon i Icahandeln eller Hemköp. Vi har en tendens i Finland att kopiera saker som man gjort i Sverige. Det spelar ganska liten roll för oss om man får sälja Burana i Citymarket och jag tror inte att det ökar konsumtionen. Vi hoppas i så fall att vi får sälja Burana till både dagligvaruhandeln och apoteken, och vi följer frågan med väldigt stort intresse, men driver den inte aktivt.

Oriola har tillsammans med Kesko grundat en gemensam kedja för hälsa och välmåendebutiker, Hehku. Målsättningen är att också kunna börja sälja läkemedel om apoteksregleringen en dag avvecklas. Är er vision att på sikt bli en ledande apoteksaktör?

Affärsidén bakom Hehku bygger på en klart växande global trend där folk är beredda att satsa mera på sin hälsa och sitt välmående. Det är inte samma sak som medicinsk hälsa, utan handlar om wellbeing-produkter, till exempel sportdrycker och produkter för återhämtning och muskelbyggande samt kosttillskott och vitaminer. Dessutom säljs hud- och fotvårdsprodukter samt kosmetika. Vi har inte rätt att idka minuthandel med läkemedel och kan därför inte sälja läkemedel i Hehku. Affärsidén är att Hehku ska bära sig utan mediciner. Om lagstiftningen kring vem som får driva ett apotek förändras vill vi vara beredda på många olika sätt. Hehku har fått negativt fokus från de etablerade spelarna på läkemedelsmarknaden. Apotekarna i Finland ser det som ett hot. Vi ser det som en marknad som växer kraftigt, inte ett nollsummespel där någon förlorar och någon annan vinner, utan det finns vinnare på båda håll. ■

Nicholas Anderson är oberoende rådgivare och konsult inom finans, infrastruktur och klimatförändring.

Skyldig eller icke – inför Sanningskommissionen

PRIVAT EKONOMI

Kolumnisten ombads av Forums chefredaktör att skriva en kolumn som synkroniseras med vårens ankomst, med ljus och solen efter den gångna vinterns iskalla avslut. Men detta passade inte er kolumnist, som ser våren som en tid av förnyelse; och för att denna ska förverkligas, måste vi komma samman och väga gårdagens synder inför en Sanningskommission. Utan ett sådant förfarande är det ogörligt att gå vidare, eftersom människor kommer att fortsätta att mumla fula saker med dämpad röst och sopa dem under mattan, där de kommer att förgifta vår framtid. Alltså: här är Sanningskommissionen och dess utslag, efter att den har hört regeringen.

Tillväxt: Regeringen hävdar att den har svarat för den senaste BNP-ökningen. De flesta experter säger att tillväxten är resultatet av en stark makroekonomisk aktivitet i Europa och Amerika, vilken har gett utrymme för exporten att blomstra, medan inhemsk byggverksamhet har drivits på genom skuldsättning samt efterfrågan på bostäder och likaså kommersiella och industriella faciliteter.

Sanningskommissionens utslag: Regeringens argument kullkastat, eftersom globala och inhemska marknader genererade ökad efterfrågan för Finland.

Billiga pengar: Regeringen hävdar att Finlands Banks åtgärder har lett till hållbar tillväxt.

Det äger sin riktighet att Finlands Bank tillsammans med Europeiska Centralbanken (ECB) har köpt upp stora volymer stats- och företagsobligationer för att pressa ner räntesatserna på artificiell väg, vilket i sin tur stimulerar investeringar med billiga pengar. Men det här är som att kissa i byxorna på vintern för att hålla sig varm. Räntorna kommer att stiga när stimulansen väl skalas ner. Långtidsräntorna i USA ligger redan runt 3 procent, vilket är långt över de europeiska nivåerna. En tvåprocentig ökning av obligationsavkastningen leder lätt till ett prisfall på 10 procent i obligationspriserna. ECB har köpt nästan 2 500 000 000 000 (2,5 biljoner) euro, vilket motsvarar cirka 7 000 euro per capita inom euroområdet.

Ponera en 10 procents förlust av 250 miljarder euro – en summa som motsvarar nästan två gånger EU:s årsbudget! Finland kommer att uppmanas att täcka sin del av denna förlust med 500 miljarder euro. När det är nästan gratis att låna pengar med nuvarande bottenräntor, går priset på tillgångar som bostäder och aktier upp, för att åter sjunka när räntesatserna stiger. Upp- och nedgångar kostar pengar – en fast hand på fartygsroddet vore att föredra.

Sanningskommissionens utslag: Regeringens argument kullkastat, eftersom ECB:s exceptionella kvantitativa lättnader (QE) förefaller rätt obetänksamma på längre sikt.

Arbetslösheten: Regeringen hävdar att arbetslösheten har gått ner som resultat av dess åtgärder.

Finlands nuvarande sysselsättningsgrad är cirka 71 procent. Detta betyder graden av förtjänstarbetande människor mellan 16 och 64 år, dividerad med hela arbetsstyrkan. Regeringen har siktat på 72 procent. Samtidigt är Sveriges sysselsättningsgrad över 85 procent. Att sätta ribban lågt från början är ett enkelt sätt att hävda att man gjort "framsteg". De flesta ekonomer ser endast anspråklösa förbättringar i sysselsättningen, och siffrorna för långtidsarbetslöshet har inte sjunkit särskilt markant.

Sanningskommissionens utslag: Regeringens argument kullkastat, eftersom mycket få framsteg gjorts inom avreglering av arbetsmarknaden.

Statsskulden: Regeringen hävdar att statsskuldens ökning kommer att avstanna.

Finansministeriet har medgett att Finlands statsskuld alltjämt tilltar och kommer att fortsätta att öka efter den nyliga svackan. Samma källa uppger att underskottet i statsbudgeten kommer att fortsätta att ligga runt 2,5 procent av BNP till följd av åldrande och en skev befolkningspyramid.

Sanningskommissionens utslag: Regeringens argument kullkastat, då det inte finns någon indikation på att trenden inom den tilltagande av statsskulden skulle dämpas.

Hälsovårdsreformen: Regeringen hävdar att den föreslagna hälsovårdsreformen, sote, kommer att spara pengar.

Ursprungligen var planen att "spara 3 miljarder euro" genom hälsovårdsreformen över 10 år. Troligen kommer det att uppstå "oväntade utgifter" via IT-utveckling, såsom alltid. Även om den privata sektorn hävdar sig vara mer produktiv, har dess läkare och hälsovårdare högre löner än inom den offentliga sektorn.

Sanningskommissionens utslag: Regeringens argument kullkastat, då reella inbesparingar förefaller osannolika, och är beroende av omfattande ökning av produktiviteten.

Grekland, Polen och Ungern: Regeringen hävdar att Finland är involverat i nyckelbeslut om finansiellt stöd inom euroområdet.

Grekland uppvisar inga avsikter att återbetala sin skuld – det är fullt klart, och vi kommer inte att uppleva återbetalning av våra 5 miljarder euro. Detta inkluderar uteblivna räntor. Detta kan knappast kallas "Katainsens lysande deal". Han var statsminister då Finlands regering tog detta investeringsbeslut, nu har han ett behagligt jobb inom EU där vi också kommer att betala ut stora summor i regionstöd till Polen och Ungern ... ett varmt tack till herrarna Junker, Tusk och Katainen.

Sanningskommissionens utslag: Regeringens argument är riktigt, men endast gällande att vi uppmanas bidra med reda pengar! ■

IFALL DU SER TECKEN PÅ VÅRTRÖTTHET HOS DINA KOLLEGOR.
ERBJUD DÅ FÖLJANDE BOTEMEDEL

VÅRENS MEST UPPIGGANDE WELLNESS-MÖTE

I priset ingår • avslappnande havsnära miljö • en frukost tillredd av naturenligt producerade och hälsofrämjande råvaror • tekniskt utrustade mötesrum • varierande konferensluncher av färska råvaror • proffsig och hjärtlig service • eftermiddagskaffe med fräscha tilltugg. Möjlighet till övernattnig, priser från 135 € i dubbelrum inkl. inträde till Wellness-spa och gym. **Fråga oss om våra nya wellness-aktiviteter!**

Gäller nya konferensboxningar 10.4-22.6. Kampanjkod WELLNESS-KOKOUS
Bokningar: (09) 2959 9139, myyntipalvelu@langvik.fi eller www.langvik.fi/tarjouspyynto

LÅNGVIK
CONGRESS WELLNESS HOTEL

DYRKÖPT LÄXA. I Silicon Valley kvittar det totalt varifrån du kommer, det enda som spelar någon roll är vart du är på väg. En finländsk nationalitet är alltså ingen automatisk merit, har mången tvingats inse – trots Finlands tidigare bedrifter som ett arktiskt teknikunder.

Finländare i Silicon Valley får inte pluspoäng

Ser man förbi stereotypisk innovationsturism och kortsiktigt, ytligt engagemang i Silicon Valley så syns effekterna av finländska rollmodeller inom teknik hos en ny generation.

CARL-GUSTAV LINDÉN TEXT

× Ända sedan 1970-talet har Silicon Valley lockat finländska företagare och spåren av innovationer från Finland är många. Det räcker med att granska Apples och Googles operativsystem för mobiler som långt bygger på Nokias patent. Linux och MySQL finns överallt.

Och vem var först med att hjälpa Steve Jobs på traven om inte anställd nummer tre vid Apple Computer, finskättlingen Mike Markkula från Sievi i norra Österbot-

→ SILICON VALLEYS MÖRKA SIDA

■ Det här är den femte delen i artikelserien Silicon Valleys mörka sida av Carl-Gustav Lindén, forskare vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, fackboksförfattare och tidigare ekonomijournalist. Tidigare artiklar i serien har publicerats i Forum 1–4/18.

ten? Ändå delas det inte ut några pluspoäng till finländare.

Många nordbor har någon form av koppling till Kalifornien. Min farmors bror, Emil Öjst från Replot i Österbotten, levde och dog i San Francisco. Han var socialist och övergav sin vita familj, avled 1945 i sviterna efter att ha kämpat mot Franco i det spanska inbördeskriget och ligger begravd i So-

noma, Kalifornien. Någonstans i stadsdelen Daly City finns huset han ägde.

Väldigt många finländare har släkt i Kalifornien. Det finns till och med ett äldreboende för finskspråkiga i Sonoma. Stadsdelen Castro i San Francisco, numera känd som världens HBTQ-centrum, hette i folkmun från 1880-talet till 1910-talet "Finn Town" på grund av den stora andelen finländare och alla bastuinrättningar.

Österbottnisk prägel. I San Francisco finns ett udda avtryck av österbottniskt entreprenörskap. I skuggan av de skyskrapor där Facebooks, Salesforces och Googles kontor ligger kan man stöta på en verkstad i närapå ursprungsskick som smeden Edwin Klockars från Munsmo tog över 1938. Enligt journalisten Senja Larsen har byggbolag och markspekulanter försökt komma över den värde-

DUBBEL TRANSFORMATION. Linus Torvalds har transformerat tekniken i två repriser. Först genom Linux-kärnan, som hjälper till att driva Internet, senare med Git, källkodshanteringssystemet som används globalt av utvecklare.

fulla markplätten som den historiska byggnaden står på. Slakten vägrar sälja av nostalgiska skäl.

Spåren av finländsk aktivitet finns på överraskande ställen. På sevärda Computer History Museum i Mountain View är datorns flera tusen år långa historia dokumenterad på ett ytterst pedagogiskt sätt. Jag hittar en Nokia Communicator från 1996, världens första smarttelefon, och en Suunto-orienteringsklocka.

Förstås finns där också ett obligatoriskt fotografi av Linus Torvalds med sin Linux-pingvin. Torvalds flyttade till Silicon Valley 1997 för att arbeta på Transmeta men trivdes inte med atmosfären och tog 2004 med sig familjen till Portland, Oregon för högre livskvalitet. "Vi vill vara någonstans där det är lugnare och mer sunt. Silicon Valley är lite galet", förklarade han då för en lokaltidning i Oregon (<http://www.linfo.org/linus.html>).

För tidigt ute. På en karta över tidiga webbläsare nämns Tekniska högskolans magistersprojekt Erwise, som såg dagsljuset i april 1992. Få utanför teknikkretsarna känner till det, men detta var faktiskt världens första grafiska browser med peka-och-klicka funk-

tion. Den lanserades ett år innan Mark Andreessens Mosaic-browser, som 1995 inledde dotcom-boomen med börsintroduktionen av Netscape.

Journalisten Juha-Pekka Tikka har dokumenterat historien i en artikel för Xconomy, "The Greatest Internet Pioneers You Never Heard of: The Story of Erwise and Four Finns Who Showed the Way to the Web Browse" (3 mars, 2009). När Erwise släpptes fanns bara tolv www-sidor i världen. De fyra studenter som skapade Erwise hade inte kapital att utveckla sin idé till vad som kunde ha blivit ett globalt och framgångsrikt företag. De tog vanliga jobb.

Första enhörningen. Erwise lanserades alltså aldrig kommersiellt. Men en lyckad försäljning slutförde däremot Mårten Mickos. Han var vd för det 1996 grundade databasföretaget MySQL från januari 2001 till februari 2008, då bolaget såldes till Sun Microsystems för en miljard dollar. Affären gjorde bland annat företagets grundare, finländaren Michael "Monty" Widenius och svenskarerna David Axmark och Allan Larsson samt Mickos själv, till mångmiljonärer. Av miljarderna gick 520 miljoner till investerarna, 280 miljoner till grundarna och 200 miljoner till

personalen och ledningen (totalt cirka 400 personer).

Under årens lopp har finländska entreprenörer gjort många exit-affärer i Silicon Valley. En av pionjärerna var faktiskt en kvinna, Marketta Silvera, som i slutet av 90-talet tog sitt internetsäkerhetsföretag Pilot Networking Services till Nasdaq med miljardvärdering. Efter att dotcom-bubblan sprack kraschade Pilot. Sami Inkinen gjorde en mer hållbar resa och skapade tillsammans med britten Pete Flint på bara några år ett miljardföretag av Trulia, en söktjänst för bostäder, som fick en miljardvärdering på Nasdaq och år 2014 såldes till konkurrenten Zillow för 3,5 miljarder dollar.

Röd munkjacka. En finländare som verkligen anammat tänkandet i Silicon Valley, att skapa nätverk och försöka vara först på plats, är Peter Vesterbacka. Jag har känt honom sedan år 2000 då han ledde HP:s center för mobiltelefoni i Esbo, dit han lockade en förbluffande inflytelserik grupp av beslutsfattare från hela branschen, inklusive de största teleoperatörerna. Jag minns också tydligt Vesterbackas svar när jag frågade honom, i hans roll som Mighty Eagle, vad som skiljer Rovio från andra spelföretag: "De andra har ingen plan för världsdominans".

Vesterbacka har en unik förmåga att skapa nya kontakter med personer han aldrig träffat förut och det handlar enligt min tolkning om att tänka i banor av utbyte: "Vad kan jag erbjuda som är tillräckligt intressant för att de ska minnas mig och vilja träffa mig på nytt?" Det kan handla om en teknisk pryl eller en revolutionerande tanke.

Samtidigt förkroppsligar Vesterbacka den nya generation av entreprenörer som dök upp efter att dotcom-bubblan sprack. Där bröderna Jaakko och Antti Ryttslä stoltserade med de gula Lamborghini-bilar de köpte för några av miljonerna från börsintroduktionen av Jippii Group (tidigare Saunalahden Serveri) investerar den nya generationen entreprenörer sina pengar i nya idéer och välgörenhet. De använder en del av sin tid för att hjälpa lovande förmågor att komma igång med sina egna företag.

Supercells grundare Ilkka Paananen, med ett förflutet i Silicon Valley-spelföretaget Digital Chocolate, är det kanske bästa exemplet. Han och Mikko Kodesoja investerar en stor

PRIVAT ARKIV

ROLLMODELL. Mårten Mickos hör, vid sidan om Linus Torvalds, till de få finländare som har gjort ett namn om sig i Silicon Valley.

SOFIA EK

HJÄRNAN BAKOM MYSQL. Michael "Monty" Widenius jobbar fortfarande med öppen källkod och databaser, för bolaget MariaDB.

del av sin enorma förmögenhet i olika sociala projekt för att skapa ett bättre finländskt samhälle, som Startup Refugees.

"Fail fast, fail often, fail forward". Så lyder ett Silicon Valley-mantra som driver mig och många andra skeptiker till vansinne. Men misslyckanden ger värdefulla erfarenheter. Mårten Mickos symboliserar den grupp av personer som kommer igen starkare än tidigare. När han en kort tid innan Matchonsports.coms konkurs kring millennieskiftet hoppade av vd-jobbet var många av Mickos bekanta benägna att tro att hans bana som affärsman var över. Självt var han förvånad över responsen och slog alla med häpnad med MySQL-affären (se Forum september 2011, <http://www.forummag.fi/manga-slass-om-en-plats-i-molnet/>). Då hade Mickos redan för länge sedan flyttat till Silicon Valley och har förblivit där. Efter MySQL följde en framgångsrik exit i molnföretaget Eucalyptus.

I dag bor Mickos i San Francisco och nappade häromåret på erbjudandet från ett gäng holländska ungdomar att lotsa Hacker One, ett företag vars affärsidé är att bryta sig in i IT-system och identifiera säkerhetsproblemen mot betalning. En av Hacker Ones största kunder är USA:s försvarsindustri.

Jag har träffat Vesterbacka och Mickos regelbundet både i Silicon Valley och Finland i

mer än 15 års tid och upplever att slumpen har spelat en väldigt liten roll i deras framgångar. Jag har sett Vesterbacka personligen placera ut stolar i Kabelfabriken under det första Slush-evenemang han var med om att starta. Mobile Monday och Startup Sauna är andra gemenskaper där Vesterbackas insats varit helt avgörande.

Startskott för kasinoekonomin. Supercell är långtifrån det första finländska företag som grundats i enlighet med andan i Silicon Valley. Man kan gå tillbaka ända till början av 1980-talet då det märkliga utvecklingsbolaget Sponsor, startat av Finlands Bank och affärsbanker i slutet av 1970-talet, togs över av det färgstarka radarparet Hannes Kulvik och Jan E Boethius. Boethius hade jobbat som konsult för Boston Consulting Group i Tyskland och vistades under långa perioder i Silicon Valley.

"Min erfarenhet går tillbaka till slutet av 70-talet då jag bland annat besökte ett intressant nytt snabbväxande företag som hette Apple Computers. Jag intervjuade dem kring vilka minnesteknologier de tänkte satsa på i framtiden, 5 1/4 inch floppy disc drives eller min kunds, Siemens, teknologi", berättar Boethius.

Inspirerade av venture capital-bolagen i Silicon Valley och svenska utvecklingsbolag som Beijer Invest och Skrinet definierade

Kulvik och Boethius Sponsors strategi, vilket också innebar att riskkapitalbolaget Spontel grundades några år senare. Spontel kan ses som ett startskott för den så kallade kasinoekonomin i Finland.

I ett par års tid har privatflyg (2016 Finnair och 2017 Victor) tagit entreprenörer och investerare från San Francisco direkt till Helsingfors för att delta i företagsevenemanget Slush, som växt till en global mötesplats för företagsidéer, uppfinningar och riskkapital. I november 2017 hade platserna begränsats från 300 till 100 för att ge flygresan en mer exklusiv prägel. Att Finnair nu börjar flyga regelbundet mellan Helsingfors och San Francisco större delen av året kan vara signalen att Finland blivit mer intressant. Som nyhetskonsumenter serveras vi ibland en bild av att Silicon Valley fokuserar på vårt nordliga land. Sanningen är att få bryr sig om vilket land entreprenörerna kommer ifrån.

"Om vi ser på Finland, så är det en helt bra grej, inte frälser det dig, men inte skadar det heller", säger entreprenören Pekka Pärnänen som bott i området sedan slutet av 90-talet och ägnat många år åt att befrämja kontakterna till Finland.

"Allt handlar om vad du kan erbjuda, så enkelt är det, inget annat spelar någon roll."

Ofinsk hjälteidentitet. Annat var det i slutet av 90-talet då Finland sågs som världsledan-

MERITOKRATI. För att lyckas i den hyperkonkurrerade Kiseldalen räcker det inte att ha rätt idé vid rätt tidpunkt. Nätverk och kontakter är avgörande. Liksom även en gnutta osannolik tur.

de inom mobilteknologi, inte bara tack vare Nokia. Silicon Valleys eget husorgan Wired slog 1999 fast att det tjugonde århundradet fanns i betaversion i Finland. Teknikjournalister från USA åkte ända upp till Uleåborg för att analysera detta arktiska under.

Affärskonsulten Hanna Maula, tidigare kommunikationsdirektör vid Aalto-universitetet, bor sedan flera år i Silicon Valley med sin familj. Hon slutförde sin doktorsavhandling som forskare vid Stanford-universitetet tidigare i år.

Maulas forskning visar att de finländska entreprenörer som etablerar sig här uppfattar sig själva som hjältar. De har lämnat ett Finland där folk håller huvudet lågt, avskyr osäkerhet och räds att misslyckas, för en del av världen där risktagning uppmuntras och få ser nederlag som stigmatiserande.

Maula intervjuade 43 entreprenörer och sju konsulter eller kapitalplacerare. Många av de intervjuade har skapat hjälteidentiteter åt sig själva där de anammar tanken på att förändra världen. De hämtar sin stolthet och självkänsla av att känna sig som en del av gemenskapen bland företagare i Silicon Valley. De tar avstånd från löneanställda, folk som aldrig grundat egna företag eller som inte bor i området. Det handlar enligt Hanna Maula om en anti-identitet, om att till exempel ta avstånd från kulturen, det andliga klimatet och välfärdssystemet i Finland. Det ri-

gida välfärdssamhället uppfattas helt enkelt som ett problem.

It's the education, stupid. En orsak till att finländare klarar sig bra är ändå utbildningssystemet i Finland, särskilt de som riktat in sig på telekommunikation och matematisk-tekniska ämnen och design har stora fördelar. Det är långtifrån alla som försöker slå igenom i Silicon Valley. Den största delen är tillfälliga besökare.

Stereotypen av en finländsk innovations-turist är en man i mörk kostym och slips som kommer med sina kolleger, hyr en öppen Ford Mustang på Hertz och åker runt för att insupa atmosfären och kanske träffa andra finländare. Folk på plats kallar dem för "suviuunot" (ungefär sommarvikarie på svenska).

Tack vare satsningen på entreprenörskap vid Aalto-universitetet har en helt ny typ av besökare dykt upp, nyfikna 25–30 år unga människor som inte går att urskilja ur massan. Många av dem är där tack vare ekonomiskt stöd från Startup Sauna eller Aalto Venture Garage.

"Det finns få saker som gör en mer stolt eller nationalistisk. De flesta av dessa är på en helt annan nivå än vad vi såg för 10 eller 15 år sedan", säger Finlands konsuli i San Francisco, riskkapitalisten Michel Wendell och avser såväl språkkunskaper som attityd.

Innoturism. Fortfarande finns drag av innovationsturism och Tekes (numera Business Finland) har i många år stött företag som vill försöka etablera sig i Silicon Valley. Pekka Pärnänen, som efter att själv ha lett teknologiföretag och i många år var den som fixade kontakter, är nu i sin egenskap av entreprenör kritisk.

"Om du deltar i en av dessa innoturistresor åker du med samma buss från plats till plats. Visst öppnar det ögonen i någon mån, men i allmänhet leder det inte till någon affärsverksamhet."

Eftersom trycket på de mest kända företagen som Google och Facebook att ta emot besökare är så enormt, har de etablerat avdelningar som tar hand om turisterna. Dessa presenterar vad företaget gör men är inte auktoriserade att inleda affärsförhandlingar. Det bidde alltså varken rock, byxor, väst eller vantar, sa skräddaren.

Till sist: det märkliga är att det officiella Finland på senare år dragit ned på sin närvaro i Silicon Valley till ett absolut minimum. Business Finland har länge bara haft en person på plats, sedan en knapp månad tillbaks två. Inte minst med tanke på hur plattformsekonomin ledd av Facebook, Airbnb och Uber marscherar rätt in i den nordiska välfärdstaten vore det bra inte bara med stöd för affärs-etableringar, men också en gedigen omvärldsanalys. ■

Kaj Arnö hanterar politiska traumata genom att grubbla över samhällets uppgifter.

EU:s digitala charta

TILLBAKA TILL SAMTIDEN

Korsa GDPR med Magna Charta. Resultatet: En europeisk deklaration om digitala grundrättigheter. Se där ambitionen en grupp tyska tänkare och beslutsfattare ställt upp, och nu kommit med ett andra utkast till.

Offentliggörandet i Berlin 25.4.2018 kan du se på www.digitalcharta.eu. Ja, det är på tyska, men det finns PDF-versioner även på franska, engelska och spanska. Och går det som jag hoppas, med tiden på alla relevanta europeiska språk.

Det här är Europa när det är som bäst. Redan dataskyddsförordningen GDPR är bra, för oss europeiska medborgare och för mänskligheten. Nu går man steget längre och vill kortfattat beskriva de riktlinjer som konkretiserar hur man kan förstärka de existerande mänskliga grundrättigheterna.

Frihetsbrev. Texten ryms på en dagstidningssida och är ett politiskt manifest som liknar en lagtext. En grupp medborgare vill skapa en politisk process som mynnar ut i ett bindande dokument av grundrättigheter, på EU-nivå och inom EU:s medlemsstater.

Det är inte vilka medborgare som helst. Bland initiativtagarna finns språkröret för hackerorganisationen Chaos Computer Club Frank Rieger, SPD-ex-ordförande Martin Schulz och min minihusgud Giovanni di Lorenzo, chefredaktör för kvalitetstidningen Die Zeit. Bland stödpersonerna finns allt från internetaktivister såsom Julien Assanges f.d. andreman Daniel Domscheit-Berg via före detta och nuvarande tyska justitieministrar, dekorerade professorer och chefredaktörer för Süddeutsche och Wirtschaftswoche till den ärevörldige filosofen Jürgen Habermas ur Frankfurtskolan.

Människan i centrum. Man benar ut olika digitaliseringsfenomen, automatisering, AI och massövervakning, samt påtalar den nya maktkoncentrationen till statliga och icke-statliga aktörer. I botten ligger en övertygelse att tekniska framsteg bör stå i mänsklighetens tjänst och att det digitala inte är en källa till rädsla utan en möjlighet till ett gott liv. Gestaltandet av den digitala världen ses som en europeisk uppgift. Rätt bör härska över djungelns lag, och nu handlar det om att definiera rätten i den digitala världen. Vad innebär alla människors lika värde, på nätet?

Man ger också svar. Alla beslut fattade av datorer måste enskilda juridiska eller fysiska personer kunna ställas till svars för. Kriterierna för besluten bör beskrivas tydligt. Beslut som gäller liv och lem bör fattas av människor, så även beslut om frihetsberövande. Adekvat rättsskydd bör ges för informanter som påtalar brister i datorsystem som bryter mot principerna.

Samma privilegier åt alla. En del av kraven låter som uppvärmd

GDPR-skåpmat: Rätten att veta vilken information som lagras om en, rätten att få den rättad eller borttagen. Rätten till en digital nystart, där ungdomssynder inte får jaga en i evighet. Privata uppgifter bör skyddas, övervakning får inte ske utan anledning och efterlevnaden av dessa rättigheter bör övervakas av oberoende myndigheter. Nå, kanske det inte på den här punkten är fråga om att bena ut GDPR, utan om att förankra relevanta delar av GDPR i deklarationen om de digitala grundrättigheterna.

Vidare får inte rätten att delta i offentliga val och omröstningar förutsätta nyttjande av digitala medier. Och nätneutralitet föreskrivs som ett oantastligt krav. Barn och ungdom bör ges särskilt skydd.

En del föreslagna principer blir lätta att angripa som utopistiska. Ta kravet att varje människa bör ha rätt till fri och lika tillgång till kommunikations- och informationstjänster, utan att behöva ge avkall på sina grundrättigheter. En del av oss har snabbare nät, andra långsammare. En del har bättre datorer, andra sämre. Men invändningarna är ihåliga. Allmän och lika röst rätt har vi också lyckats förverkliga rätt väl i Finland, också om en del bor i skärgården, på ålderdomshem, är synskadade eller råkar vara bortresta på valdagen.

Made in Europe. Somliga rättigheter är utpräglade europeiska. Den digitala världen bör främja kulturell mångfald och en pluralistisk, liberal demokrati, föreslås det. Maktmissbruk bör förhindras. Öppna standarder och interoperabilitet bör utgöra ledstjärnor. Ja! Det går kalla kårar på min europeiska rygg, samtidigt som jag här ser mycket jobb kvar för den politiska processen, om den inte ska utmynna i tandlöshet.

En politisk process för att stadfästa en deklaration om de önskvärda reglerna för det digitala samhället, det är något som motsvarande amerikanska tänkare inte fått till stånd. Inte Lawrence Lessig (juridikprofessor och bland annat medgrundare till Creative Commons), den framlidne hacktivisterna Aaron Swartz, Richard Stallman (grundare av Free Software Foundation och det öppna operativsystemet GNU), Eben Moglen (jurist, grundare av Software Freedom Law Center), Mitch Kapor (grundare av Lotus Software och skapare av Lotus 1-2-3), John Gilmore (en av grundarna till Electronic Frontier Foundation som försvarar medborgarnas digitala rättigheter) eller Cory Doctorow (en aktivist som vill uppluckra copyrightlagar). Tvärtom har vi fått uppleva hur amerikanska politiker bett Facebook om GDPR-liknande skydd även i USA.

Låt oss nu gripa chansen och få detta europeiska initiativ i mål. Spelregler behövs, för ett innovativt men mänskligt samhälle. Och nu, om någonsin, torde vi ha ett samhällsklimat som gynnar detta långsiktiga tänkande. ■

The Best Shopping Centre in the Nordics

Mån-Fre 10-21

Lör 10-19

Sön 12-18

**Fotbolls VM kan du följa med i restaurangen O'Learys från
och med den 14.6.2018! Välkomna till Forum i Helsingfors!**

Mannerheimvägen 14 – 20 | 00100 Helsingfors | forum.fi

FÖDDA FÖRETAGARE. Kaj Fagerholm och Saul Mäenpää på Friends & Brgrs är två av de sex grundarna, som samtliga är företagare ut i fingerspetsarna och dessutom stora hamburgarkonnässörer.

Jeppisborna som säljer hamburgare till Hamburgare

Den stora burgerboomen har gjort att det uppstått en bred skala mellan bulkburgare och hantverksburgare. Friends & Brgrs väljer, liksom många andra exportföretag från Jakobstadstrakten, att undvika massmarknaderna och i stället rikta in sig på de krävande kunderna.

JOHAN SVENLIN TEXT

LINDA TALLROTH-PAANANEN FOTO

× Inget datum är ännu spikat, men mot sensommaren öppnar Friends & Brgrs sin sjunde restaurang, denna gång i köpcentret HS-center i hjärtat av Vasa.

”Vasa har varit med i våra planer ända från början. Genast när vi öppnade vår första restaurang här i Jakobstad, våren 2014, fick vi frågor från Vasa om när vi ska öppna

→ PASSION FÖR MAT – I 360 GRADERS VIDEO

- Ta en 360 graders titt in i köket på Friends & Brgrs på: <https://youtu.be/5ZvKthS4A5w>
- Dels får du se hur det kockas hantverksburgare i realtid, därtill får du reda på vad vilken sorts personlighet det krävs för att jobba på bolaget.
- Vi rekommenderar att du surfar med pekplatta eller mobil för att få det mesta ut av upplevelsen. Ifall du använder desktop så kan du gratis ladda ner mjukvaran Gopro VR Player 2.0 (stöder Windows, Mac och Linux) på <https://bit.ly/2rEIJULY>

där. Så har det fortsatt varje gång vi öppnat en ny restaurang och därför känns det speciellt bra att kunna ge ett svar till Vasaborna”, säger Saul Mäenpää, operativ chef på Friends & Brgrs.

Enligt strategin ska företaget öppna två-tre nya restauranger årligen och företagsledningen spanar på ställen i Finland, Norden och Europa. För närvarande har Friends & Brgrs restauranger i Jakobstad, Helsingfors, Uleåborg, Tammerfors, Köpenhamn och Hamburg. I år öppnar alltså Vasa och under nästa år finns kontrakt på två nya restauranger, dels en i köpcentret Mall of Tripla i Böle, Helsingfors, och dels utökar företaget sin verksamhet i Tyskland med en restaurang i Frankfurt.

”Finland är fortfarande intressant även om vi expanderar utomlands. Till exempel har vi i flera etapper tittat på Åbo, men där har vi hittills inte kommit till skott. Vi är mycket noggranna med att läget är det rätta, annars blir det dyrt för oss”, säger Kaj Fagerholm, ekonomidirektör och ansvarig för nyetableringar.

Marknaden inte mättad. De senaste åren har hamburgerrestauranger av olika slag formligen ploppat upp som svampar ur jorden.

Hantverkshamburgare finns på var och varannan meny och i april meddelade McDonald's Norden om en satsning på 200 nya restauranger i de nordiska länderna inom de närmaste tio åren. Fagerholm och Mäenpää ser inte att marknaden är mättad, åtminstone inte i segmentet fresh casual, där Friends & Brgrs siktar in sig.

Det handlar om ett segment som ligger mitt emellan fine dining och snabbmat. Likt fast casual går det hela ut på att servera mat av högre kvalitet än fast food, själva innovationen går ut på att helt skippa halvfabrikat och frysvaror och uttryckligen satsa på färsk och lokala råvaror.

”Vi konkurrerar inte med snabbmat, vi är snarare långt inne i fine dining när det gäller att göra maten från grunden i restaurangens eget kök”, förklarar Mäenpää.

En hörnsten i företagets strategi är att undvika halvfabrikat. Varje restaurang omsätter sitt lager på två-tre dagar och råvarorna ska vara lokalt producerade. Det innebär att varje restaurang också malar sitt eget biffkött, strimlar sina egna pommes frites, tillverkar sina egna dippsåser och bakar sitt eget bröd. Målsättningen att kunna presentera en tillsatsfri meny är också nära att uppfyllas.

”Bacon utan tillsatser har hittills varit svår att få tag på, men vi försöker nu få leverantören att utveckla en egen nitritfri bacon för oss. Då kan vi presentera en helt tillsatsfri meny”, berättar Fagerholm.

Problemlösning en del av vardagen. Att frångå branschens rådande modell, där man centraliserar produktionen, köper in stora volymer och därmed uppnår skalfördelar, är ingen lätt match. Friends & Brgrs verksamhet är personalintensiv och de stora variationerna i kundtillströmningen ställer höga krav på effektiviteten i arbetsprocesserna.

Fagerholm och Mäenpää sticker inte under stol med att det har funnits motgångar under de fyra åren. När de öppnade restaurangen i Helsingfors ställdes ledningen inför ett positivt problem. Kundtrycket var enormt och köerna långa, något som verkar höra till när det öppnas något nytt i Helsingfors.

”Leveranstiden låg på 30-40 minuter, vilket var alldeles för lång tid. Efter att ha utvecklat smidigare processer kom vi ner kring tio minuter och mycket lägre kan vi inte komma med våra metoder och kvalitetskrav”, säger Fagerholm.

”Vi har hittills löst problemen i takt med att de uppstått. I början hade vi också utmaningar med att få en jämn kvalitet på våra

FÄRSKT, SJÄLVTILLRETT OCH TILLSATSFRIIT. ”Fresh casual är ett nytt segment i Finland. Vi har inte linnedukar på borden och serverar inte snabbmat.”

pommes frites, delvis för att potatisen varierar under året. Vissa tyckte att vi borde köpa in dem, men för att kunna profilera oss i den högre kategorin måste vi helt enkelt lyckas med egna pommes”, tillägger Mäenpää.

Hamburgare smakar för Hamburgare. Samtidigt som ledningen varit tvungen att snabbt åtgärda arbetsprocesser har den planerat nya restauranger. Expansion kräver också kapital och 2016 gjorde Friends & Brgrs en gräsrotsfinansieringskampanj. Målsättningen var att samla in 980 000 euro på sex veckor. Efter bara en vecka stängdes kampanjen när allt var tecknat.

”Det var en bekräftelse på att även andra än vi som grundade bolaget tror på vår företagsidé. Det känns bra att vi kunnat bredda vår ägarbas till över 500 små och stora finansörer.”

Fagerholm beskriver lönsamhetsutvecklingen i bolaget som god och efter två år har nu också restaurangen i Köpenhamn hittat en stabil volym. Restaurangen i Hamburg öppnades i september i fjol och har försäljningsmässigt fått en bättre start jämfört med Köpenhamn. I Tyskland har bolaget däremot stött på en ny svårighet som ledningen varit tvungen att lösa.

”Rekryteringen i Tyskland har varit mycket svårare än i Finland och Danmark, eftersom det knappt finns någon arbetslöshet i Tyskland. Där råder arbetstagarens marknad och vi har drivit restaurangen i Hamburg med finländskt ledarskap hela första halvåret. Nu till sommaren kommer vi att ha en helt tysk restaurangledning”, säger Fagerholm.

”Det kommer förhoppningsvis också att underlätta utbildningen av personalen som ska jobba i restaurangen som öppnas i Frankfurt om knappt ett år”, tillägger Mäenpää.

Arbetsglädje smittar. Rekryteringen är en nyckelfaktor i den decentraliserade verksamhet som Friends & Brgrs bedriver. Hälften av företagets cirka 160 anställda jobbar heltid och andra hälften hoppar in på skiftet vid sidan av studier eller annat.

”Vår attraktionskraft som arbetsgivare hänger mycket ihop med den allmänna bilden av företaget ute på stan. I Finland är namnet etablerat och vi har massor av folk som vill jobba för oss. Vissa i personalen tar ett mellanår, åker ut och reser och kommer tillbaka. Det är ett tecken på att de trivs hos oss”, säger Mäenpää.

Hela grejen började med att de sex grundarna hade en stark förkärlek för att laga egna hamburgare. Numera jobbar tre av dem på heltid i företaget och de har inte låtit de administrativa uppgifterna ta kål på glädjen.

”Vi ser till att regelbundet ta arbetspass i restaurangerna. Senast i fredags stod jag och diskade under lunchserveringen. Det är otroligt kul att släppa siffrorna för en stund och nyttigt att bli påmind om att allt egentligen handlar om god mat och bra betjäning.”

Mäenpää har räknat ut att han snittar på nästan en burgare om dagen.

”Jag äter ofta på våra egna restauranger när jag är ute och besöker dem och nu när det varit fina värvkvällar har jag grillat hamburgare hemma på gården. Det blir nog omkring 350 hamburgare om året för min del.” ■

Nätpionjären **Johan "Julf" Helsingius** har verkat som IT-entreprenör sedan 1980-talet.

Vem bestämmer över nätet?

Del II, domännamn

TEKNIK

Vi tar upp tråden där vi slutade i förra numret av Forum, då jag nystade upp den historiska bakgrunden till vem som bestämmer över nätet och den maktkamp som pågår inom kulisserna. Denna gång går vi in på de olika organisationerna.

IANA-administrationen (Internet Assigned Numbers Authority) som är nödvändig för att nätet ska fungera smidigt – fördelning av IP-adresser och koordinerande av DNS-root-servrar – sköttes av historiska skäl länge av Förenta Staterna genom militära forskningsorganisationen DARPA. 1998 grundades ICANN (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers) för att handha IANA, fortfarande under kontrakt från USA, men nu handelsdepartementet (Department of Commerce), i samförstånd med IETF (Internet Engineering Task Force).

Fri och självständig – i sista stund. Beroendet av regeringen i USA var naturligtvis en orsak till irritation för många andra länders regeringar, som började kräva att IANA:s roll skulle tas över av ITU (International Telecommunication Union), en del av Förenta Nationerna. I stället beslöts att ICANN/IANA skulle bli totalt självständig och oberoende av regeringen i USA – något som krävde att Internet-gemenskapen kom överens om regler för ICANN som garanterar att organisationen styrs demokratiskt och förhindrar att någon kunde ta över ICANN eller IANA (regeringar och storföretag är det främsta hotet).

Detta omfattande projekt blev klart 1 oktober 2016 – bara en månad före Donald Trump blev vald till president. Under Trump hade USA inte i något fall tillåtit att "någon stjäla kontrollen av nätet från Amerika".

Många delar. ICANN består av tre "supporting organisations" som formulerar regler – Address Supporting Organisation (ASO) för hanterandet av IP-adresser, Country Code Names Supporting Organisation (ccNSO) som hanterar landsdomäner (som .fi och .se), och Generic Names Supporting Organisation (GNSO) för andra toppdomäner (.com, .net, .apple). Dessutom har ICANN flera "rådgivande" delar – Governmental Advisory Committee (GAC) för representanter för regeringar, At-Large Advisory Committee (ALAC) för representanter för Internet-användare (till största delen lokala avdelningar av Internet Society), Root Server System Advi-

sory Committee (RSSAC) och Security and Stability Advisory Committee (SSAC), och en styrelse med representanter för de olika delarna.

Tyngdpunkt på toppdomäner. ICANN har mer eller mindre delegerat administrationen av IP-adresser till de fem regionala adressregisterorganisationerna – RIR (Regional Internet Registry), RIPE NCC (för Europa och Mellanöstern), AfriNIC, APNIC (Asia Pacific), ARIN (Nord-Amerika) och LACNIC (Latinska Amerika) – och administrationen av protokollparametrar och portnummer till Internet Architecture Board (IAB). Detta har lett till att största delen av ICANN:s aktiviteter har att göra med domänadresser, och speciellt generiska toppdomäner, Generic Top-Level Domains (gTLDs) som hanteras av GNSO.

200 domäner per person? I början fanns det inte många toppdomäner (bara .com, .org, .edu, .net, .gov och .mil), men efter ökande protester över den monopolposition för .com, .net och .org som den amerikanska regeringen gett företaget Network Solutions (som togs över av Verisign år 2000), har ICANN tillåtit en stor mängd nya toppdomäner. De flesta nya toppdomänerna är varumärken för storföretag, men det finns också generiska namn (som .travel och .bank) och geografiska namn (.helsinki, .cymru). Somliga landsdomäner har också blivit populära som "pseudo-generiska" domäner, som .tv och .nu (landsdomänerna för Tuvalu och Niue). Niue, en ö i Stilla Havet, har 1 600 innevånare, men fler än 300 000 domäner registrerade under .nu, och representeras i ICANN GAC av en svensk konsult.

Kvistiga problem. Somliga av diskussionerna inom ICANN är ganska kvistiga. Ett bra exempel är .amazon. Vem borde den domänen höra till? Bolaget Amazon, eller geografiska regionen kring Amazon-floden i Sydamerika? Om det senare, så vem i så fall? Ett av de nio länderna floden går igenom? Av de nio länderna har bara Guyana engelska som officiellt språk – på spanska och portugisiska heter området och floden "Amazonas". Ursprungliga innevånarna har givetvis inte tillfrågats.

Och för verkligt kvistiga problem kan vi ta EU:s allmänna dataskyddsförordning, GDPR – men mer om det i nästa kolumn. ■

Engagemang, nytänkande och ansvar i över 125^{ÅR}

I mer än 125 år har LKAB bidragit till att sätta teknologi- och kvalitetsstandarder för världens järnmalsproduktion. Idag bryts merparten av LKAB:s järnmalm mer än en kilometer under jord i våra två gruvor i Kiruna och Malmberget i norra Sverige.

I en värld med snabba marknadsförändringar ökar vi våra satsningar på forskning och utveckling för att säkerställa en hållbar och konkurrenskraftig framtid. LKAB deltar i utvecklingsprojekt tillsammans med kunder, leverantörer, universitet, forskningsinstitut och flera externa kunskapscentra.

HYBRIT, vårt pågående joint venture-projekt tillsammans med energibolaget Vattenfall och vår kund SSAB med målet att utveckla en stålproduktion som avger vatten istället för koldioxid, är ett exempel på hur våra investeringar kan leda till betydande bidrag till en hållbar utveckling.

www.lkab.com

Kom i form för livet

Det finns inga ursäkter och det finns inga mirakelmetoder. Vi behöver röra på oss för att vi ska må bra. Det räcker inte med motion, vi behöver också äta bra, sova tillräckligt och låta kroppen återhämta sig, säger personliga tränaren Anna Markelin.

HEIDI FURU TEXT

KARL VILHJÄLMSSON FOTO

Coachen Anna Markelin marknadsför inga snabba sätt att komma i sommarform.

”Att må bra är ett helt paket. Man måste ta till en långsiktig livsstilsförändring. Att komma i form är inget man gör inför sommaren, inför festen eller inför bröllopet.”

Markelin är produktutvecklaren som sadlade om och startade eget. I dag är hon personlig tränare och pushar privatpersoner att komma igång med träningen och hjälper företag att sköta om personalens välmående.

”Jag tycker att man i dag fokuserar alldeles för mycket på enbart träning. Välmåendet handlar om återhämtning, sömn, stressnivåer och väldigt mycket om kosten. Till sammans med min blivande kollega håller vi på att bygga upp ett paket som riktar sig till företag, där vi fokuserar på det välfungerande men kanske lite ospännande konceptet att vi behöver äta bra och röra på oss, dagligen. Det här är svårt att paketera på ett sexigt sätt, för då blir det en diet eller en motionsform och det handlar inte om det.”

Stillasittandet kostar 3 miljarder. Fysisk inaktivitet är ett stort hälsoproblem i vårt samhälle. I april publicerade forsknings- och expertcentret UKK-institutet en rapport som visade att stillasittande och dålig kondition kostar det finska samhället minst 3 miljarder euro varje år, eventuellt upp till 7 miljarder. Då beaktas kostnader för social- och hälsovård, produktivitetskostnader för förlorad arbetsinsats, uteblivna inkomstskatter, utbe-

talat utkomstskydd och kostnader för marginalisering.

Det är alltså klart att finländare behöver röra mera på sig. Vad kan arbetsgivaren då göra för att uppmuntra till aktivitet?

”Det viktigaste för ett företag är att skapa förutsättningar för rörelse i vardagen. Miljön ska inbjuda till rörelse, ett kontor kan ha höga bord att stå vid, soffor att sitta i och en ribbstol på väggen att hänga i. De här sakerna behöver man inte uppfinna, det finns gungor, sadelstolar, bollar och stacyklar att köpa in. Om företagen är smarta nog satsar de på förbättrad hälsa hos personalen, eftersom det är en inbesparing på sikt för företagets del.”

Många större företag är duktiga på att erbjuda gruppträning för de anställda.

”Men grupperna är oftast riktade till dem som redan rör på sig – de redan frälsta. Där tappar man hela den massiva mängden människor som tänker att de inte är tränande människor och aldrig skulle sätta sin fot i en sådan grupp. De här människorna behöver verkligen förändra sin inställning och sina vanor. Frågan är hur man når dem, för det gör man inte med Smartum-sedlar.”

Lag mot lathet. Anna Markelin tror att det på samhällsnivå krävs en viss form av milt tvång för att få folk att röra på sig tillräckligt – eller incitament för att skapa rörelse.

”Inaktiviteten är ett folkhälsoproblem i dag, såväl dagisbarn som personer på åldershem behöver röra på sig mera. Jag tror att det till en viss del krävs lagstiftning för att försvåra inaktivitet. Ingen skulle sluta röka om det fortfarande var tillåtet att röka överallt och jag tror detsamma gäller för att jobba in rörelse i de dagliga rutinerna. Man måste göra det svårt att välja den enkla vägen, men exakt hur man ska göra det återstår att se.”

Markelin lyfter fram Generation Pep som är ett svenskt initiativ, en icke vinstdrivande organisation som jobbar för barn och ungdomars hälsa. Kronprinsessparet är initiativtagare och Stephen Hawkings var en av talespersonerna. Prins Daniel besökte i maj Munksnäs i Helsingfors för att bekanta sig med en skolas initiativ för en rörligare skoldag.

”Jag hoppas vi får se effekterna av det här

också i Finland. Jag tror att man behöver lyfta fram frågan på en väldigt bred nivå och jobba med icke-vinstdrivande organisationer, föreningar, arbetsplatser och olika varumärken för att få alla oavsett ålder att röra på sig mera”, säger Markelin.

I Finland har företaget Pekkaniska som hyr ut och säljer lyftkranar och skyliftar nått rubrikerna för att det gett lönepåslag åt anställda som slutar röka, cyklar till jobbet, deltar i idrottstävlingar eller löptränar tillsammans med kollegor.

”Det är ett spetsigt och annorlunda sätt att göra det på, men det slår tyvärr hårt mot dem som inte alls rör på sig. Löneförhöjningar för att man är aktiv kunde vara en framtid om man hittar ett sätt att inkludera alla, så att det inte blir så att de som redan rör på sig får en högre lön.”

Frågan kompliceras dessutom av att det ofta är personer med låga inkomster och låg utbildning som rör sig minst och äter sämst. Risken finns att möjligheten att motionera blir en klassfråga.

”Ett tag i Sverige var det väldigt överdrivet, om du var vd och inte gjorde en Ironman eller sprang ett par maraton så blev du utanför. Träningsmängden hos många tangerade den för elitmotionärer och träningen blev en statusmarkör, den som hade pengar att köpa hjälp hemma kunde ägna sig åt sitt eget välbefinnande. Men då handlar det inte om hälsa längre, drivkraften är här en helt annan.”

Från aerobics till terrängultra. Själv har Anna Markelin alltid rört på sig, men det var inte någon självklarhet att hon skulle jobba med att träna andra. Hon red som ung, tränade aerobics på 90-talet och tränade boxercise som är en form av boxning. Då hon jobbade på Suunto som tillverkar sportklockor blev hon lockad till en grupp som testade produkter för löpare, och kom via några halvmaraton in på terrängultra. Nu styrketränar hon regelbundet på gym och tränar det som känns roligt.

LIVSNÖDVÄNDIG RÖRELSE. Rörelse är inget man kan välja bort, säger Anna Markelin. Den som inte anser sig ha tid att träna måste lära sig att prioritera sig själv och sin hälsa lite bättre.

❖❖❖ I början av sin karriär jobbade hon med marknadsföring, produktutveckling och strategi för företag som Unilever och Kraft Foods i hemlandet Sverige, samt efter flykten till Finland för Suunto, Iittala och Nokia. Då hennes avdelning på Nokia lades ner valde hon att helt sadla om.

”Varumärkesstrategi var bland det första som drogs in. Jag fick en symbolisk startpeng då jag valde att starta eget.”

Markelins affärsidé var då att starta en matlagningsskola för barn. Hon konceptualiserade den och drev matlagningsskolan Sprout en tid, men affärsmodellen gjorde att det var omöjligt att försörja sig på det. I stället importerade hon en svensk modell för utomhusträning till Finland.

”Jag hade tränat på egen hand med vänner och bekanta i Grankulla, haft något som vi kallade Tuffa Tisdag och märkte att det fanns ett liknande koncept i Sverige som heter Crossnature. Jag åkte dit, lärde känna grundaren Anna Adelman och gjorde utbildningen som ger en lov att driva konceptet på egen ort.”

I dag leder Anna Markelin egna grupper i Crossnature och utbildar nya ledare i Finland. Crossnature är en motionsform där man tränar utomhus året runt helt utan några redskap, man arbetar i stället med kroppen som motstånd.

”Deltagarna använder sin egen kropp eller kompisarnas motstånd eller gruppens hjälp. Vi får upp pulsen ett antal gånger under passet, men fokus ligger på styrka och rörlighet. Alla ska kunna vara med oavsett tidigare nivå. De som är i bättre skick får göra lite tyngre övningar och så får man skicka iväg dem på en extra runda.”

Träningen görs i skogen eller i någon park. För nyblivna mammor och gravida finns skilda mammapgrupper, med fokus på att träna säkert under återhämtningen efter en förlossning.

Markelin utbildar dessutom en del av resebyrå Aurinkomatks guider till Crossnature-ledare, så att de kan dra träningspass på sina destinationer där Aurinkomatks gäster får träna gratis.

Använd varandras styrkor. I samband med Crossnature började Markelin också jobba med egna klienter och utbildade sig till personlig tränare på Sports Club Education i Sverige. I dagsläget har hon 10–15 privatkunder och jobbar även i mindre skala med företag.

”Jag jobbar mycket med att göra enstaka events, till exempel i samband med stör-

INTERVJU

Anna Markelin

Yrke: Inspiratör, personlig tränare och coach.

Karriärplock: Produktchef och kategorichef på Unilever samt kategorichef på Kraft Foods, produktchef för nya affärsområden på Suunto, kategoridirektör för Iittala, jobbat med varumärkesstrategi på Nokia. Egenföretagare på Motiba sedan 2012.

Född: 1970.

Familj: Två tonårspojkar, en man och två pojkatter.

Bor: I ett gammalt trähus i Esbo, på gränsen till Grankulla.

Utbildning: Marknadsekonom, magister i ekonomisk analys, PT-utbildning vid Sports Club Education i Sverige.

Fritid: ”När man bor i hus med stor trädgård blir hus och hem fritiden.” Reser gärna, med ständigt dåligt samvete för flygtulsläpp. Åker skidor, gärna randonné där man går uppför och åker utför. Road av att laga mat – då det inte är vardag.

Guru: ”Människor som inte vänder kappan efter vinden eller den senaste trenden, utan som vågar hålla fast vid basics, det som verkligen fungerar. En guru inom mitt område är Olga Rönnberg som vågar uttala lite obekväma sanningar och visar att det inte finns några snabbblösningar, det tar tid att göra förändringar.”

Motiba Group

Verksamhet: Personlig träning, tränare inom Crossnature som är utomhusträning i grupp. Crossnature-grupper finns i Finland i Vasa, Pargas, Karis, Kyrkslätt, Esbo, Grankulla, samt Brunnsparken och Munksnäs i Helsingfors. Sporadiskt även matlagningskurser för barn genom Sprout.

Grundat: 2012.

Omsättning: Drygt 100 000 euro.

Anställda: Enpersons företag med några anställda på timbasis.

re konferenser. Man har till viss del gått ifrån ballongflygandet och racerbåtarna och försöker ofta göra något med lite enklare medel där både själen och kroppen är involverade.”

Deltagarna får prova på Crossnature, men det vävs in lite klurigare grejer såsom uppgifter som ska lösas så att det passar ihop med teambuilding-andan.

”I varje minigrupp finns några som är lite starkare och några som har lite större utmaningar och så får de hjälpas åt att klara de fysiska uppgifterna. Deltagarna får se att man kommer ganska långt om man använder varandras styrkor på olika vis.”

INGEN SKOGSMULLE. Anna Markelin erkänner att hon är vardagsbekväm, men då hon väl kommer ut i skogen hittar hon ett lugn hon inte finner någon annanstans.

Du säger själv att du inte är någon skogsmulle, vad fick dig att importera ett koncept med utomhusträning till Finland?

”Många av oss – även jag – är vardagsbekväma, jag ser det också bland våra deltagare. Men när vi väl kommer ut i skogen upplever vi den enorma fördelen och magin med naturen. Då vi kommer bort från trafiken och asfalten får vi en paus från vardagen. Jag är kanske ingen friluftsmänniska, men jag hittar ett lugn i skogen som jag inte får någon annanstans och träningen är som bäst ute i naturen.”

Skogen sänker människans stressnivå-

er och förbättrar syreupptagningsförmågan. Dessutom är tystnaden bra för vårt sinne.

”Det räcker att man går en kort promenad eller sitter en stund i skogen.”

Motionskakan. UKK-institutets rekommendation för hälsomotion är att vuxna människor varje vecka rör sig raskt i minst 2 timmar och 30 minuter, eller på en ansträngande nivå i 1 timme och 15 minuter. Utöver uthållighetskondition ska man träna muskelstyrka, koordination och balans åtminstone två gånger i veckan.

Markelin påminner om vikten av vardagsmotion.

”Det är lätt hänt att man tänker att man tränar tre gånger i veckan och så glömmer

man lite tanken på vardagsmotion och tar bilen överallt och går aldrig i trappor.”

Personer med stillasittande jobb som använder stegräknare får ofta kämpa för att komma upp till de eftersträfvansvärda 10 000 stegen om dagen.

”De som har hund får i regel ihop 10 000 steg om dagen. Men om du lever i en vanlig vardag utan hund där du kör till och från jobbet får du inte ihop den rörelse kroppen behöver. Vi behöver röra på oss regelbundet, varje dag. Vi vet att hjärnan till viss del kan förnyas genom motion och vi vet också att träningen är ett lyckopiller för hjärnan – tänk om man kunde skriva ut träning på recept.”

Hur lyckas man då få in träning i ett späckat vardagsschema?

”Mitt första tips är att boka in motionen i kalendern och ge dig sjutton på att det ska bli av. Om du kan boka in möte på jobbet i kalendern, så kan du boka in möte med dig själv, din träningstid, i kalendern. Har man små barn får man se till att båda parter får sin tid om man är två. Det är livsnödvändigt.”

Det viktigaste är att man rör på sig, inte nödvändigtvis hur länge man är igång.

”Allt som blir av är bättre än inget. Du behöver absolut inte träna en timme. Det är mycket bättre att träna fokuserat och dedikerat i 15–20 minuter och i stället lite oftare, än att åka till gymmet och träna 15–20 minuter utspjutt på en timme där du sitter och tar selfies och kollar Instagram mellan övningarna. I programmen till mina kunder jobbar jag

” Du har visst tid att träna, men du har valt att prioritera bort det. Kanske du skulle prioritera dig själv lite bättre.

mycket med supersets där man kombinerar övningar med två olika muskelgrupper. Det är tidseffektivt och då får man också en pulseffekt på träningen även om man kanske enbart jobbar med muskelövningar.”

Använd överloppstiden till träning. En bra övning för den som inte hittar tid att träna är att rita upp cirkel för sig själv med dygnets 24 timmar. Rita tårtbitar för hur många timmar det går åt till nödvändigheter som sömn, arbetstid, pendling till jobbet, hushållsarbete och tid för att hämta och lämna barn.

”Någonting händer med tiden som blir över. Om man rannsakar sig själv går det ofta en hel del tid åt till sociala medier och Netflix. Det är okej, men det är ett val vi gör. Tre dagar i veckan kanske jag kan välja bort Netflix och välja min egen hälsa i stället.”

Markelin har ännu inte träffat en enda människa som inte haft tid att träna efter att man gått igenom alla tårtbitar.

”Du har visst tid, men du har valt att prioritera bort det. Då brukar jag säga att du kanske skulle prioritera dig själv lite bättre, för rörelse är inget som man kan välja bort. Vi borde se korrelationen mellan vårt mående och vad vi väljer att lägga vår egen tid på. Jag tycker personligen inte att en timme på Instagram ger lika mycket som en timme ute i skogen.”

Markelin hör ofta föräldrar säga att de inte har tid att träna för att de ska skjutsa barnen till hobbyer.

”Jag har ägnat många timmar till skjutsande av barn genom åren, men i stället för att facebooksa eller jobba på datorn medan sonen var på träning bestämde jag mig för att röra på mig. Jag fick 45 minuters egentid, med jogg, promenad eller styrketräning.”

Markelin talar varmt för att ta med barnen då man motionerar.

”Det finaste vi kan ge barnen är förutsättningar att röra på sig. Vi gör dem en björntjänst om vi tror att de måste köras till skolan. Ge dem tid för sig själva, tid att utforska och röra på sig, tid att snarvla med kompisarna. Det händer massor med viktiga saker under den stunden, saker som vi som föräldrar förvägrar barnen om vi skjutsar dem överallt. Barn som promenerar eller cyklar till skolan mår bättre, presterar bättre under skoldagen, är mindre trötta, har mindre huvudvärk och äter bättre under skoldagen.”

Vänta inte på motivation. Många säger sig vänta med att träna tills de känner sig mo-

tiverade. De väntar förgäves, säger Markelin.

”Motivation, som är en känsla av tillfredsställelse, kommer först när du har satt igång och fått in en rutin, det kommer inte när man sitter och väntar i soffan.”

Vid fysisk aktivitet frigörs endorfiner som kan få dig att känna dig nöjd och belåten. Dessutom frigörs signalsubstanter som dopamin och serotonin som motverkar depression och smärta.

”När man väl kommit igång upptäcker man att man mår bra av att röra på sig, och där har man sin motivation att fortsätta.”

Därför borde utgångspunkten vara att man börjar träna för sin egen hälsas skull. Vi måste röra på oss tillräckligt mycket och det är inte roligt alla gånger.

”Det är bättre att ge sig ut och upptäcka att det inte kändes bra och vända om och gå hem igen, än att bara sitta i soffan och strunta i träningen. Ger du dig ut har du vunnit över rösten som säger att du inte behöver röra på dig, och då bygger du pannben.”

PT som katalysator. Även om man anlitar en personlig tränare för att komma i form är det kunden som gör jobbet.

”En PT är bara en katalysator, ett verktyg som kan användas under en viss tid. Sen är det upp till kundens egen uthållighet och jäklarannamma – om man vill tillräckligt mycket så sker det en förändring.”

Personer med allehanda bakgrund kan kalla sig personliga tränare, och för en vanlig motionär är det inte alltid lätt att veta vem man kan lita på.

Anna Markelins tips är att gå på referenser och välja någon som man känner förtroende för, med rätt utbildning och licens. Branschen håller på att saneras, men det tar tid.

”Håll dig borta från personer som lovar saker och ting. Om en kostrådgivare eller PT låter som en kvällstidningslöpsedel och garanterar att du kommer att tappa 5 kg till sommaren, som lovar ge dig muskler och ett nytt liv, då är det inte seriöst. Det enda man kan utlova är någon form av förändring, vad förändringen sedan visar sig vara är mycket upp till kunden.”

Återhämtning. Träningen bryter ner kroppen, och därför behöver man se till att kroppen får den återhämtning som behövs.

”Kroppen behöver byggas upp med en bra kost och vila.”

Sömnen är väldigt viktig, men till återhämtningen hör också kroppsvård och mus-

kelvård där man jobbar med sin rörlighet och sina leder, till exempel i form av massage, yoga, rörlighetsträning eller att rulla på en skumrulle.

Då träningsappen på telefonen säger att kroppen behöver 48 timmar återhämtning efter springrundan betyder det inte nödvändigtvis att man ska ligga på soffan, det är kanske bättre med en promenad, en lugn simtur eller ett yogapass.

”Vi förlorar lätt förmågan att lyssna på oss själva och lita på oss själva. Det är väldigt viktigt att följa med kroppens signaler så att man vet när man känner sig lite krasslig, när man bara är lat och när man är trött.”

Samma gäller hunger och mättnad.

”Många har tyvärr jobbat bort förmågan att känna hunger. Och känner man sig mätt tror man att man ätit för mycket. Blir man hungrig igen snart efter middagen tolkar man det som att man är en dålig människa, i stället för att dra slutsatsen är att vi har ätit på ett felaktigt sätt. Inio fall av tio handlar det om att du ska äta lite mer än du tror, men av rätt saker.”

Markelin rekommenderar riktig mat.

”Det gör mig ledsen att folk är så godtrogna att de tror att en ny produkt ska revolutionera deras liv och tillvaro. Det finns inga mirakelprodukter som gör att du blir smal, snygg, stark och yngre på en gång. Det finns bara ett envetet arbete med ditt förhållningssätt till kosten, där du ökar din kunskapsnivå, lär dig mer om riktig mat och njuter av god mat. Laga god mat och köp färdig bra mat. Experimentera inte med trendprodukter och dieter.”

På sikt vill Markelin gärna jobba med att få den breda massan att bli mera aktiv, för hälsans skull.

”Jag är inte intresserad av att jobba med någon nyutvecklad app som ska få folk att röra på sig mera. Det handlar i stället om lobbning och hur man på bred bas kan påverka myndigheter, organisationer och vårt sociala system.”

Om du skulle få stifta en lag för att främja hälsa, hur skulle den lyda?

”Mitt lagförslag skulle vara att höja skatten på sådant som inte är bra för oss. Höj skatten på skräpmat och färdigmat, sänk skatten på grönsaker, bra kött, fisk, kyckling och vegetariska alternativ och stöd närproducerad mat. Förbjud energidrycker och minska mängden läsk i butikerna. Jag är helt övertygad om att man måste börja med att försvåra och fördyra de dåliga valen, för till 80–90 procent är det vad du får i dig som styr hur du mår.” ■

Ari Kaaro är vd för Seligson & Co Fondbolag, med 17 års erfarenhet av placeringsbranschen, samt styrelsemedlem i Ekonomiska Samfundet.

Placerande, psykologi och AI

PLACERING

Den berömda psykologen Amos Tversky blev en gång tillfrågad om hans forskning om mänskligt tänkande kunde appliceras på artificiell intelligens. Svaret löd att hans studier hade mer att göra med "naturlig dumhet".

Man behöver inte vara tvär som Tversky för att konstatera att människor inte är särskilt duktiga tänkare, åtminstone gällande placerande. Vi har svårt att ta in stora mängder information och är inte bra på att räkna snabbt. Speciellt svårt har vi att hålla känslorna i styr, agera utifrån rationell analys och logiska slutsatser. Vi vill gärna köpa aktier som vi av någon orsak råkar gilla, och sälja sådant som vi ogillar. Ofta köper vi när börsen redan stigit och säljer när även andra säljer. Vi lever i stunden.

Algoritmer och robotar är immuna för emotioner. Placeringsvärlden torde vara väl lämpad för AI, eftersom det mesta går ut på att tolka information och styra digitala penningströmmar.

Robotens värsta fiende. AI-aktörer verkar inom nischer såsom robothandel. Det finns många varianter, men i grunden programmerar människor algoritmer som fattar självständiga köp- och säljbeslut. Inom så kallad high-frequency trading (HFT) eftersträvas maximal snabbhet. Varje millisekund räknas då det gäller att reagera på ny information. Just därför strök många robothandlars servrar med när börsens datahall förstördes av automatiska brandsläckare vid falskt larm i april: de hyr in sig i samma lokaler som börsens maskiner för att minimera avståndet och latensen (svarstiden).

Mot HFT är det långsamma mänskliga nervsystemet chanslös. Ändå kommer placeringarnas äkta värdestegring utav bolagens tillväxt och dividender, inte av millisekundshandeln. Vi människor förlorar alltså inte vår långsiktiga avkastning även om robotarna idkar alltmer febrilt köpande och säljande.

I Norden sker uppskattningsvis en fjärdedel av alla börstransaktioner mellan robotar. Det pågår en ständig kapprustning mellan teknikteam som programmerar de snabba och sluga algoritmerna. *Robo robini lupus* kunde man kanske säga på latin?

Datadetektiver. Robotarna har också gjort entré som fondförvaltare. I två års tid har det startats flera fonder, också en i Finland, som antingen investerar i bolag som sysslar med AI och/eller fattar placeringsbeslut med hjälp av AI-algoritmer. Det är en brokig skara med många olika strategier. Vissa koncentrerar sig på bolag som sysslar med relaterade tekniker medan en del tillämpar AI på analys av alla typers bolag.

Gemensamt är att de avviker från gammaldags datorstödd analys. Traditionellt har placerare använt datorer för att plöja igenom stora mängder data för att hitta variabler som associeras med god avkastning. Enligt vissa datadetektiver korrelerar bolagens fria kassaflöde med goda placeringsresultat,

andra menar det är klokt att satsa på aktier med låg historisk volatilitet, och så vidare.

Letar man tillräckligt länge i databaserna hittar man alltid något. Eller: "om man torterar sina data tillräckligt länge kommer de att erkänna". Lika tydligt är det att branschens gamla varning (historisk avkastning garanterar inte framtida resultat) gäller också för placeringsstrategier framtagna med hjälp av extensiv dataanalys. Den nya typen av AI-förvaltning ska enligt sina proponenter vara både "bredare" och "smartare". De nya algoritmerna lär beakta även kvalitativa data (inte bara siffror) och ska också lära sig av sina misstag. Genom att tolka nyanser på diskussionsspalter och analysera sökord sägs de skapa koll på marknadspsykologin.

AI-fonderna är så pass nya att vi inte kan dra slutsatser om deras framgång. Det går inte heller att dra alla över en kam. Avkastningarna under årets första kvartal varierar från nära noll till hela +7 procent – samma sorts spridning som inom vilken fondkategori som helst! De är ju trots allt programmerade av människor.

Robotrådgivning. Privatplacerare möter med största sannolikhet i något skede så kallade robotrådgivare. Vanligtvis i form av en webblankett där man fyller i inkomster och förmögenhet samt svarar på frågor om riskprofil, vilket utmynnar i ett placeringsförslag. Antalet robotrådgivare har ökat explosionsartat under de senaste åren, det finns över 200 i USA, över 100 i Europa, åtminstone 10 i Sverige och ett par stycken även i Finland.

Webbformulär som spottar fram råd är helt utmärkta för att systematisk kartlägga ett stort antal människor, kategorisera dem i olika fack och ge rekommendationer. De är outtröttliga, ger konsekventa svar och jobbar dygnet runt. Massprofilering kan fungera helt bra. Få placerare har en livssituation som vore så unik att den verkligen kräver en skräddarsydd placeringslösning. De flesta av oss kan klassas i några lagom breda kategorier där enkla standardlösningar fungerar gott nog.

Mer invecklat blir det då man frågar huruvida dessa robotrådgivare verkligen betjänar placeraren. Svaret beror på vad man jämför med. Robotar som programmerats ansvarsfullt – och inte enbart för att främja försäljningen av placeringsprodukter – borde rekommendera en väl diversifierad portfölj bestående av fonder med rimliga kostnader. I det fallet är robotrådgivarna säkert bättre än mänskliga rådgivare (försäljare) som styr sina kunder till dyra produkter eller uppmanar till stora risker med placeringslån eller udda instrument.

Men bättre alternativ finns. Läser man ett par bra investeringsböcker så höjs självtilliten och kunskapsnivån tillräckligt för att utfärda en placeringsplan helt själv. Med en gnutta kunskap och en god dos naturlig intelligens (sunt förnuft) kan man bättre ta till sig allt det som den artificiella sorten kommer att bidra med. ■

Dagen då AI löper bärsärkagång

Forskare har nyss visat att även artificiell intelligens är känslig för illamenande manipulation. Självkörande bilar som löper amok är bara ett exempel.

LEIF BERGSTRÖM TEXT

× En hackare i USA kan tränga in i en självkörande bils mjukvara och till exempel få bildigenkänningen att söka efter finska trafikskyltar. Då räcker det att sätta en gul Post-it lapp på en amerikansk stoppskylt och bilen tolkar den som en hastighetsskylt.

Detta var precis vad professor Siddharth Garg vid New York University gjorde utanför sin arbetsplats i Brooklyn – fast han utgick från en illustration av svenska vägs skyltar.

Syftet var att visa hur känslig den nya tekniken kan vara för illamenande manipulation och experter säger att detta bara är ett exempel på de faror självkörande bilar, och i vidare mening artificiell intelligens, kan mötas av.

Dolda nervsignaler. Gargs experiment pekar på potentiella risker för program för maskininläring. Professorn och hans team av forskare visade att det är möjligt att smyga in dolda signaler i artificiell intelligens, neurala nätverk, och få mjukvaran att reagera på oavsedda vis. Forskarna menar att andra program inom AI på liknande sätt kan sakna försvar mot vad hackare och säkerhetsexperter kallar för bakdörrsattacker. Bakdörrar innebär modifikationer som möjliggör att man förbigår de normala säkerhetskontrollerna och får åtkomst till ett program eller ett system, vilket kan missbrukas av angripare.

Alla våra viktiga datanät dras med svagheter vad gäller säkerheten. Antingen de styr våra tillgodohavanden i banken, våra investeringar, mobiltelefoner eller kraftförsörjning. Tack vare maskininläring kan dessa nät bli allt smartare, alltså autonoma och själv-

korrigering. Men hackare kan också utnyttja artificiell intelligens för att identifiera och missbruka systemens svagheter – och för att i efterhand sopa igen spåren. Särskilt utsatta anses företag som lägger ut arbete på neurala nätverk till tredje part vara.

Ur syn, ur sinn. ”I allmänhet tycks ingen riktigt tänka på den här frågan”, säger Gargs kollega Brendan Dolan-Gavitt.

Men den naiva inställningen håller på att förändras. Åtminstone bland experter. Frågan ansågs så allvarlig att världens mest ansetta konferens om maskininläring (Conference and Workshop on Neural Information Processing Systems, NIPS) i fjol avsatte en dag för en workshop i syfte att närmare granska vad experter kallar maskinbedrägeri – en dators strävan att på egen hand vilseleda en människa eller en annan maskin.

Workshopen leddes av Tim Hwang från Harvards och MIT:s gemensamma Ethics and Governance of AI Initiative. Han menar att det är oundvikligt att AI och neurala nätverk kommer att brukas för att manipulera människor, och framhöll den ryska desinformationen under det amerikanska presidentvalet 2016 som ett tidigt exempel.

En central utmaning är att förmå mjukvara att skilja på vad som är rätt och fel, ur mänsklig och etisk synpunkt. Tendensen är ofta den motsatta: AI:n matas med mängder av information och mänskliga uttalanden. När AI:n sorterar allt detta noterar den allehanda mänskliga fördomar, och rapporterar dem sedan som fakta. En rad teknikföretag som Google, Microsoft, IBM, Amazon, Facebook, och Deepmind har bildat konsortiet Partnership on AI (<https://www.partnershiponai.org>), som avser att hjälpa till att leda AI på en väg som kan anses uppbyggande för mänskligheten. Andra organisationer arbetar för liknande mål vid New York University, samt vid MIT och Harvard.

BAKDÖRR. Vid ett experiment har forskare genom att koda in en post-it lapp som visuell trigger lyckats manipulera ett neuralt nätverk för bildigenkänning så att det tolkar ett stoppmärke som en hastighetsbegränsning på 150 km/h.

Lita inte på vad du ser eller hör. Gargs team vid NYU har för avsikt att visa hur ett hackerangrepp kan förblinda ett program som identifierar ansikten, så att en enskild person, eller en grupp med gemensamma anletsdrag, kan undgå upptäckt. I ett annat experiment låter forskarna vissa ord ersättas av andra i en inspelning av mänskligt tal.

En rapport som publicerades i februari, samförfattad av 26 renommerade forskare (<https://bit.ly/2EML14i>), varnar inte bara för hackning som enkla bustrick, men också för terrorattacker där självkörande bilar eller drönare förvandlas till vapen. Rapporten bär namnet The Malicious Use of Artificial Intelligence: Forecasting, Prevention, and Mitigation ("Illvillig användning av artificiell intelligens"). Den pekar på riskerna att en hackare

får en autonom bil att feltolka vägs skyltar, vilket kan leda till olyckor. En svärm av drönare kontrollerade av ett AI-program kunde likaså användas för övervakning, eller snabba, koordinerade attacker.

#MetooHacker? Maskininlärning tillåter också hackare att i sina destruktiva syften effektivisera nu arbetsintensiva moment. Ett exempel är insamlande av persondata som kan tillåta riktade spamattacker. Med rätt programvara kan sådana omstörtande aktiviteter öppnas för fler individer som saknar kunskaper som en hackare måste besitta.

”Om en del av den nödvändiga fakta-insamlingen och syntetiseringen kan automatiseras så kan många fler människor bli aktiva inom riktade spamattacker”, förklarar författarna.

Forskarna varnar också för AI-teknikens användning i politiska syften, särskilt manipulering av ljud och bild som kan skapa fejkade men fullt trovärdiga inspelningar av

beslutsfattare som förefaller säga saker de i verkligheten aldrig sagt (se förra numret av Forum).

Maskinsport. I fjol genomförde anställda vid datasäkerhetsföretaget Zerofox ett experiment för att se vem som var bättre på att få användare av Twitter att klicka på skadliga länkar: en artificiell intelligens eller en skribent från ekonomitidskriften Forbes. AI:n vann med 6,75 tweets per minut och lyckades lura totalt 275 offer. Forbes reporter Thomas Fox-Brewster klarade bara drygt 1 tweet per minut och lyckades lura 49 offer.

Cirka 62 procent av tillfrågade experter vid en konferens i fjol svarade att kriminella element under det kommande året kunde väntas ta i bruk AI i illvilligt syfte. Marc Goodman, författare av *Future Crimes: Everything is Connected, Everyone is Vulnerable, and What We Can Do About It* (2015), förklarade att AI redan i flera år spelat en roll inom cyberattacker.

Artificiell intelligens befinner sig ännu i ett tidigt utvecklingsskede, men inga observatörer tvekar på framtida möjligheter hos diverse tillämpningar. I en analys från i fjol spår marknadsanalysbolaget International Data Corporation att utgifterna för AI-system år 2021 kommer att uppgå till cirka 57,6 miljarder dollar. Och Googles vd Sundar Pichai hävdar att AI kan få ett mer omvälvande inflytande över det mänskliga livet än elektricitet eller eld, två uppfinningar som vanligen framhålls för sin genomgripande inverkan på vår civilisation.

Men teknikledare pekar också på riskerna. En av dessa ledare är Teslas grundare Elon Musk, vars ideella forskningsbolag Open AI (se Forum 1/2016) deltog i skrivandet av rapporten.

Likaså var den numera framlidne forskaren Stephen Hawking skeptisk till det oundvikliga missbruket av AI, som han tillsammans med bland annat Bill Gates beskrev som ”morgondagens Kalashnikovs” i ett öppet brev. ■

Made in Britain: bombastisk luddighet

Med mindre än ett år kvar till Storbritanniens planerade EU-utträde hopar sig fortfarande frågorna. Det enda regeringen May presterar är vaga ambitioner och pompösa tal. Och som känt skyr näringslivet ovisshet som pesten.

PIA PETERSSON TEXT

× Frågetecknen gäller bland annat Londons framtida status som europeiskt finanscentrum samt Storbritanniens handelsförhållande till EU och de länder som EU i sin tur har handelsavtal med. Trots pompösa tal från premiärminister Theresa May och en rad av hennes ministrar – tal som av EU-byråkrater har beskrivits som en samling ”vaga ambitioner” – är det fortsatt svårt att sia om vad som kommer att hända dagen efter att brexit äger rum, den 29 mars 2019.

Osäkerheten. Den uppmärksammade förhandlingsrunda som avslutades tidigare i våras etablerade i stort riktlinjerna för hur läget kommer att se ut under den knappt två år långa övergångsperiod som tar vid den 30 mars nästa år. Men för många banker och företag innebär övergångsperioden mest att den nuvarande luddigheten förlängs med ytterligare två år.

Den rådande ovissheten tycks i sig vara ett problem. Teorierna om vad brexit kommer att ha för konsekvenser för europeiska banker och företag som är verksamma i, eller på något vis beroende av, ett fortsatt okomplicerat förhållande mellan Storbritanniens och EU är många och ofta motsägelsefulla. Och ett tillstånd präglad av osäkerhet är som bekant avskytligt av företag och banker.

”Vi har noterat att flera stora, viktiga företag är oroliga för läget. De måste förbereda sig, men det är svårt då de ju inte vet vad de ska förbereda sig för. Osäkerheten är det största bekymret, vi vet inte hur Storbritanniens framtida status kommer att se ut”, sä-

BLUEBIRDS OVER THE WHITE CLIFFS OF DOVER? Artisten Banksy har sammanfattat brexit i en väggmålning nära färjetterminalen i Dover.

ger Penna Urrila, direktör och chefsekonom på Finlands Näringsliv.

Överenskommen övergångsperiod. Avtalet om övergångsperioden var tänkt att skingra dimmorna något. Åtminstone i ett kortare perspektiv tycks det ha haft en något lugnande effekt, i alla fall bland vissa banker och företag.

”Övergångsavtalet har lindrat lite av osäkerheten. Bank of England har medverkat till att vi bättre förstår hur vi kommer att behandlas efter den 29 mars 2019”, säger Mark Luscombe, Skandinaviska Enskilda Bankens (SEB) chef i Storbritannien.

I samma veva som EU och Storbritannien kom överens om övergångsreglerna bistod Bank of England med sin pondus i ett försök att försäkra Londons finanskvarter om att banker och företag inte behöver göra plötsliga förändringar i sin verksamhet inför det ödesmättade datumet den 29 mars 2019. Bank of England meddelade att alla banker och företag som använder det så kallade Europapasset kommer att kunna fortsätta att bedriva sin verksamhet på samma sätt som de

alltid har gjort, även under övergångsperioden. Europapasset, eller passporting rights, är en juridisk mekanism som tillåter finansföretag som är baserade och reglerade i ett EU-land (eller i EEA) och har godkänts enligt EU:s direktiv om den inre marknaden, att göra affärer i andra medlemsstater.

Nya behörigheter för banker och företag kommer i stället att krävas först när övergångsperioden tar slut, den 31 december 2020. Följaktligen tycks det som att vänta-och-se-strategin som banker och företag har tillämpat sedan omröstningen i juni 2016 kommer att gälla ett tag till.

Ett politiskt problem? Vad gäller nordiska banker och företag finns det givetvis mycket som särskiljer dem, men också en hel del allmängiltigt att säga om deras situation och förhållningssätt till läget. Enligt den samlade bedömningen kommer Finland troligtvis inte att drabbas lika hårt av brexit som exempelvis Sverige riskerar att göra. Jämfört med många andra EU-länder exporterar Finland relativt lite till Storbritannien och vice versa.

Med tanke på att ovissheten kring framtida

MAY DAY. Regeringen May ser ut att gå till historien som den första som klipper av banden till EU, för att ta ett språng in i det okända frän och med ödesdatumet 30 mars 2019.

tull- och handelsavtal nu är så allenarådande är det möjligtvis snarare så att den politiska situationen som brexit har gett upphov till just nu är den mest oroande. Detta då Storbritannien och de nordiska EU-medlemmarna Finland, Sverige och Danmark har varit nära bundsförvanter inom unionen.

”Kanske är det så att den politiska balansen inom EU är mer bekymmersam för Finlands del. I och med brexit förlorar vi en nära allierad partner inom EU. Kanske går EU mot en utveckling som i framtiden inte kommer att gynna Norden och nordiska företag lika mycket som förr? Storbritannien har ju varit en viktig och liberal kraft inom unionen”, funderar Urrila på Finlands Näringsliv.

Luscombe på SEB håller med om att det möjligen är den politiska situationen som i nuläget orsakar mest huvudbry och nervositet:

”Det här handlar ju inte bara om handelsförhållanden, utan även om den politiska aspekten. För Nordens del är det ledsamt att Storbritannien lämnar EU. De nordiska länderna och Storbritannien kommer väl överens och har alltid varit goda partners inom EU.”

Fortsättning följer. Innan uppgörelsen om övergångsperioden hade slutits förberedde många banker och företag detaljerade planer för att möta konsekvenserna av en eventuell ”no deal brexit”. Övergångsperioden har åtminstone eliminerat den omedelbara risken för en hård brexit och ger banker och företag lite mer tid att anpassa sina verksamheter till den verklighet som följer när övergångsperioden är över i december 2020. Fram till dess tycks det som om att det gäller att hålla huvudet kallt och vänta och se vad som händer.

”Under halvåret efter brexitomröstningen fanns fortfarande hopp om att det kanske skulle bli en andra omröstning. Nu verkar det stå klart att det inte kommer att ske. Detta tycks också vara det brittiska politiska etablissemangets hållning. När jag talar med kollegor på andra banker så är vi överens om att det inte är någon idé att hoppas. Oavsett om vi gillar det eller ej kommer brexit att hända. Nu försöker vi ha en så pass pragmatisk inställning till det hela som det går”, suckar Luscombe på SEB. ■

→ BREXIT – TIDSPLAN FÖR DE KOMMANDE ÅREN

■ **18–19 oktober 2018:** ett EU-toppmöte ska äga rum under vilket – enligt EU:s chefsförhandlare Michel Barnier – parterna ska komma överens om ett utträdesavtal. Detta ska innehålla bland annat EU-medborgares rättigheter i Storbritannien och brittiska medborgares rättigheter i andra EU-länder, ömsesidiga ekonomiska åtaganden samt den kniviga frågan om gränsen mellan Irland och Nordirland. I utträdesavtalet ska även överenskommelsen som ska gälla under övergångsperioden ingå.

■ **Januari 2019:** det brittiska parlamentet och EU-parlamentet måste ratificera utträdesavtalet innan brexit är ett faktum. För att undvika sista-minuten-panik vill man få detta gjort två månader innan det officiella utträdesdatumet.

■ **29 mars:** när klockan slår midnatt i Bryssel kommer Storbritanniens medlemskap i EU officiellt att upphöra. Om ett ratificerat utträdesavtal inte är underskrivet kommer ett sällan skådat juridiskt kaos ta vid.

■ **30 mars:** om allt går enligt planerna så inleds övergångsperioden, under vilken Storbritannien kommer att behålla EU-medlemskapets fördelar, så som tillgång till den inre marknaden med mera. Men samtidigt kommer landet att vara bundet av EU:s regler och budgetar, utan att ha något att säga till om.

■ **31 december 2020:** övergångsperioden ska enligt planerna upphöra. Storbritannien är nu fritt att sluta egna handelsavtal med andra länder och har inte längre några skyldigheter gentemot EU.

■ **1 januari 2021:** om allt har gått som planerat träder nu ett nytt handelsavtal mellan EU och Storbritannien i kraft, utöver särskilda fördragsrelationer inom områden som säkerhet, försvar och forskning.

Källor: BBC, Reuters, Financial Times

Tom Tuunainen jobbar med forskning, utveckling och innovation vid yrkeshögskolan Centria i Jakobstad.

Praktiska lösningar kring datasäkerhet

DATASÄKERHET

Vår vardag och vårt arbetsliv har tagit steget in i en ny värld där informationsteknologi förändrar våra arbetsmetoder, affärsmodeller, organisationsprocesser och hela samhällsstrukturen. Finlands industri, försvar, vård och kommunikation är i stor utsträckning eller helt beroende av IT.

Ny teknik introduceras ständigt. IT-system, webb- och applikationsbaserade e-tjänster, samt metoder för elektroniskt lärande ersätter pappersblanketter och manuella rutiner samt rationaliserar bort onödiga administrativa arbetsuppgifter och distributionsled. Under de senaste åren har det dock blivit allt tydligare att den nya världens strategier och tillämpningar för datasäkerhet lämnar mycket att önska. Att forskare vid ett universitet i Belgien i fjol lyckades knäcka WPA2-krypteringen som skyddar trådlösa nätverk gör inte situationen bättre. Allt från offentliga institutioner och företag till den enskilde privatpersonen har blivit potentiella mål för dataintrång.

Därför är det också allt viktigare att ständigt försöka öka kunnandet samt medvetenheten om datasäkerhetsfrågor, och att aktivt införa lösningar samt metoder som stärker datasäkerheten så gott det går.

En evig process. Det är viktigt att notera att det inte finns en enskild lösning eller metod som lämpar sig för alla. Det krävs kompetenta personer som skapar skräddarsydda planer för datasäkerhet och implementerar dem. Dessa planer bör också ständigt uppdateras, upgraderas och lappas till för att förbli aktuella. Dessutom bör de omfatta hela datainfrastrukturen som inbegriper bland annat applikationer, databaser, servrar, nätverksenheter och den så väldigt ofta svagaste datasäkerhetslänken av alla – användaren.

Trots att det inte finns någon mirakelmedicin för datasäkerhet, så läggs den solida grunden för datasäkerheten genom att man ständigt ökar kunnandet samt medvetenheten om datasäkerheten. Det handlar alltså i grunden om en attitydfråga. Men trots detta kan en skicklig brottsling ändå, förr eller senare, med stor sannolikhet tränga sig in i ett nätverk och till exempel blockera åtkomst till system eller data samt hålla dessa som gisslan mot en lössumma. Därför

behöver man som företag eller organisation också se till att man har andra verktyg i bakfickan.

Preventiva åtgärder. Säkerhetsexperten bygger upp datasystem från grunden för att minimera skaderiskerna genom att utarbeta, planera, ta i bruk och testa systemen. Ifall man redan har ett existerande system behöver man dock inte börja om från grunden. Det finns åtgärder man kan vidta för att försöka förutsäga var sårbarheter kan ligga och få bort dessa innan de utnyttjas av brottslingar.

Genom sårbarhetsanalyser identifieras händelseförlopp, varefter förebyggande planer kan skapas. Man kan också använda datasäkerhetsstandarder såsom till exempel ISO/IEC 27000-serien, som ger riktlinjer för hur risker och hot kartläggs samt hanteras systematiskt. Det omfattar bland annat ledningens ansvar, administrativa rutiner och övergripande krav på IT-infrastruktur. Då man tillämpar standardserien ges också möjlighet till oberoende certifiering i datasäkerhetsfrågor i likhet med kvalitetsstandardserien ISO 9000 (kontinuerlig förbättring och utveckling) och miljöstandardserien ISO 14000.

Oavbrutna insatser. Då man kombinerar en proaktiv inställning till datasäkerhet med utbildning, och ser till att man utnyttjar de senaste möjligheterna som står till förfogande, så höjer man automatiskt datasäkerheten. Det leder också till att företaget eller organisationen bättre kan upptäcka, förhindra samt stå emot dataintrång.

Det tål att upprepas: det är viktigt att komma ihåg att det arbete man gör för datasäkerheten är en fortgående process i ett landskap som befinner sig i konstant förändring, vilket kräver ständiga insatser. Om man inte är säker på var man ska börja eller vad man ska göra för att förbättra sin datasäkerhet så ska man ta hjälp av en datasäkerhetsexpert – det lönar sig. Din leverantör av datasystem kan hjälpa dig, och yrkeshögskolan Centria kan också vara till hjälp i datasäkerhetsfrågor. ■

Yrkeshögskolan Centria driver datasäkerhetsprojektet Secubot med mål att betjäna företag samt höja nivån på datasäkerheten i Österbotten.

**Tekniska Föreningen
i Finland**

Banvaktsgatan 2 A,
00520 Helsingfors
tfn: 040 585 2586
e-post: kansli@tfif.fi

**DIFF - Ingenjörerna
i Finland**

Banvaktsgatan 2 A,
00520 Helsingfors
tfn: 040 585 0972
e-post: kansli@diff.fi

30.5 Remote Helsinki – guidad promenadtur i Helsingfors med hjälp av artificiell intelligens

4.6 Åland TFIF/DIFF Grand Prix Go-cart tävling!, Vessingsboda motorbana

6.6 10:ans bord

6.6 Glädje i företagande – Ilo irti yrittäjyydestä!, Kulturfabriken Korjaamo, Helsingfors

28.6 Sommar-teater på Lillholmen: Stenplockerskorna, Pargas

16.6 Besök till världs naturarvet – båt kryssning till Mickelsöarna, Maxmo

29.8 TFIF/DIFF Golf

12.9 DIAS-gilletts månadsträff, höstutfärd till fästningsholmarna utanför Helsingfors

23.9 Vandrings Panike-Björkö, Vasa

5-7.10 Seniorernas resa till Viborg

16.10 Teater: Musikalen Gambämark, Ritz, Vasa

10.11 Teater: Jane Eyre, ÅST

28.11 Teater: Chess, Svenska Teatern

15.12 TFIF:s och DIFF:s traditionella jultul

Se även tfif.fi eller www.diff.fi.

Ekonomföreningen Niord r.f.

Banvaktsgatan 2, 00520 Helsingfors
Cati Lilja, 0400 138 258

6.6 Didrichsens konstmuseum

13.9 Musikal: Chess

27.9 Teater: Fly me to the moon

9.10 Teater: Pullo cavaa ja aurinkoa

1.11 Musikal: Kinky Boots

Se även Niordbladet och www.niord.fi.

Ekonomiekandidatföreningen r.f.

Kontaktperson: Ensio Erä-Esko, 050 583 9198
e-post: ensioeee@gmail.com

Baraviföreningen rf

Kontaktperson: Torvald Lindberg,
tfn: 045 101 5414,
e-post: torvald.lindberg@columbus.fi

Vilken havsutsikt!

JUBILEUM

40:e
Året

Ett äkta skeppskök. Bjud affärsgäster, kunder, familj, kolleger och vänner på fina upplevelser och motivera er personal.

Lunch- och middagskryssningar, m/s Doris

- Båtbiljett 20 € + 'Havslunchbuffé' 14 € = 34 €

- Båtbiljett 20 € + 'Skärgårdsbord' 30 € = 50 €

- Båtbiljett 20 € + 'Finlandia Menu' 44 € = 64 €

Från Salutorget 5.5-28.9, bordsbeställning & info:

20 farkoster för privatbruk enligt önskemål

Ring (09) 6874 5050. Exempel: www.ihalines.fi

À la carte & buffé
Presentkort: www.ihalines.fi

"Unga hjärnor har fräscha perspektiv"

"Vår fördel är fördomsfrihet och frånvaron av mental barlast. Vi kan se på företag med fräscha ögon", säger Andreas Saari, vd för Slush och medgrundare till den studerandedrivna riskkapitalfonden Wave Ventures.

TORSTEN FAGERHOLM TEXT

KARL VILHJÄLMSSON FOTO

× Då Andreas Saari började jobba på företags- och teknikmässan Slush på heltid 2015 stötte han på en intressant artikel på techsajten Techcrunch. Där och då föddes idén till Wave Ventures, Nordens första – och hittills enda – riskkapitalfond som drivs av studerande själva.

"Jag tänkte: varför skulle det inte passa lika bra in i Finland? Vårt startup-ekosystem är redan starkt drivet av studerande. Jag kontaktade ett par kompisar, de var intresserade så vi började samla ihop en advisor-grupp och startade fonden."

Det sociala kapital och de relationer som Saari byggt upp via sitt engagemang i Slush visade sig vara extremt värdefulla. Trots att Saari saknade erfarenhet av fonder fick han snabbt ihop en grupp mentorer och investerare som trodde på teamet.

"Då jag jobbade på Slush med startup-verksamheten 2015 gick jag igenom 2 000 olika startups på papper och träffade ganska många bolag. Det gav mig en viss måttstock för hur en bra startup kan se ut."

Tillsammans med fem medgrundare, varav två stycken från Saaris egen årskurs i produktionsekonomi vid Aalto-universitetet, samt två studerande från juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet, satte man igång.

"Varje person i grundarteamet har en koppling till Slush. Samtidigt är vi tvärvetenskapliga: vi har studerande inom produktionsekonomi, juridik och ekonomi, samt datavetenskap och kommunikation."

→ WAVE VENTURES

■ **Vad:** Nordens första och hittills enda riskkapitalfond som drivs av studerande. Även störst i Europa på sitt område.

■ **Grundad:** 2016.

■ **Fokus:** Pre-seed, alltså investeringar i ett mycket tidigt skede, placerar typiskt 25 000–50 000 euro i ett ungt bolag. Tillsammans med medinvesterarna (affärsänglar eller riskkapitalfonder) kan summan växa till över 100 000 euro.

■ **Storlek:** 1,5 miljoner euro.

■ **Team:** 11 personer.

■ **Mål:** Att bygga upp en portfölj på 30–40 nordiska företag inom tre–fyra år.

Sisu underskattad fördel. Wave Ventures har startat verksamhet i Sverige.

"Vi siktar på att ha team i alla nordiska länder, som scoutar lokal företagartalang inom nordiska forskar- och studentgemenskaper samt lokala startup-ekosystem."

Wave Ventures fokuserar på så kallade pre-seed startups, alltså investeringar i ett mycket tidigt skede.

"Hittills har vi alltid investerat tillsammans med affärsänglar eller en riskkapitalfond, men vi har ofta varit den första som varit villig att säga 'ja'."

Fokus ligger på företag som drivs av före detta forskare eller studerande.

"Det har uppstått ett missförstånd att vi bara skulle välja ut studerandedrivna startups, vi har i själva verket lite bredare fokus än så."

Samtidigt som det finns 13 idéer på dusinet så verkar Finland sakna uthålliga entreprenörer som ödmjukt vill utvecklas och jobba hårt, bedömer somliga investerare.

"Vi har det ganska bra ställt i Finland. Sisu existerar, den är en större fördel än vi själva inser. En kombination av ambition och

sisu är vad som krävs, i mitt tycke", säger Saari, men medger samtidigt:

"Finländare är lite för inåtblickande, inte tillräckligt drivna att bygga 'världens största eller bästa grej'. Å andra sidan så tillhör nog alla Slush-volontärer den kategorin. Och jag försöker själv vara precis den sortens person", säger Saari. Blott 24 år gammal har han jobbat heltid för Slush sedan 2015, med ansvar för startupverksamheten, placerarteamet och programmet. Till vd utnämndes han 2018.

"Det finländska startupsystemet behöver mer talang: topparbetskraft inom kodning, design, försäljning. Det är flaskhals nummer ett."

Make or break. Wave Ventures hjälper sina portföljbolag att lösa konkreta problem som startupföretagare möter: att utveckla team och bygga bolag. I praktiken handlar det till stor del om att erbjuda kontakter och koppla ihop portföljföretagen med personer som har relevant erfarenhet. Det kan till exempel vara så kallade co- eller follow on-investerare som deltar i nästa finansieringsrunda.

"Dessutom hjälper vi med vårt nätverk företag att hitta ung talang. Vi har också jurister i vårt team, vilket sparar en del pengar samt pappersjobb."

Inom rekrytering beror drömteamet på bolagets verksamhet: en del Jobs och en del Wozniak, skaka sedan om ...

"Bygger bolaget B2B-mjukvara får det vara tekniktungt. Det behövs alltid en mycket bra försäljare. En stor fördel är tvärvetenskapliga team – som mycket gärna får känna varandra sedan förut, och inneha unikt tekniskt kunnande."

Hittills har Wave Ventures gjort sju investeringar. Man siktar på att bygga en portfölj på 30–40 företag inom tre eller fyra år.

Typiskt placerar man 25 000–50 000 euro i ett ungt bolag. Tillsammans med medinvesterarna blir summan ibland över 100 000 euro. I något skede gäller det att lämna över stafettpippen inom fonden.

”Vi börjar rekrytera ett nytt team i Finland i höst. Om det behövs så är alla nuvarande deltagare beredda att ställa upp i några år till.”

Förbisedd nisch. Tack vare sina kontakter till studie- och universitetsvärlden får Wave Ventures i ett tidigt skede nys om planer på att starta nya bolag.

”Vår fördel är fördomsfrihet och frånvaron av mental barlast. Vi kan se på företag med fräscha ögon. Det finns också en klar ideologi i bakgrunden. Det allra tidigaste skedets företag har inte badat i pengar, precis. Samtidigt finns alldeles för lite samarbete mellan studerande från olika universitet. Vi kommer sannolikt att starta företag tillsammans med personer från teamet, det gäller även på nordisk nivå”, avslöjar Saari.

Det är ännu relativt tunnsått med kvinnor inom startupvärlden.

”Utav våra fyra första investeringar hade ändå två stycken kvinnlig vd. Personligen tycker jag Slush och Aaltoes (Entrepreneurship Society) gör ett bra jobb på denna punkt, men det behövs alltid fler rollmodeller för kvinnor som startar eget eller flyttar till investeringssidan.”

Wave Ventures är de facto störst i Europa inom sitt område. Det finns en studerandedriven VC-fond i både Holland och i Storbritannien, men de håller rätt så låg profil och ligger på under 500 000 euro. Samtidigt har Wave Ventures väckt en del intresse i Tyskland, Schweiz, Spanien, Storbritannien och Japan.

Fondens första placering var i Blok, som sysslar med automatisering av fastighetsförmedling. Grundaren Rudi Skogman var i själva verket Saaris företrädare på Slush inom investor operations. Ett annat portföljbolag är Sen Carbo Culture, som återvinner biomassa till biokol för bruk inom medicin och jordbruk. Ett tredje bolag är Surgify som utvecklar en borr som genomtränger ben men inte mjuka vävnader.

NYFIKENHET BÄR LÄNGST. Många framgångsrika investerare och företagare som Andreas Saari har pratat med anser att nyfikenhet är den största bidragande orsaken till deras framgång.

Nytt blod i ankdammen. Saaris uppväxt var helt finskspråkig, men en dag beslöt han sig för att börja tala svenska med ett par svenskspråkiga kompisar.

”Likaså lyssnade jag på Radio X3M varje morgon och eftermiddag under den en timme långa skolresan under hela gymnasietiden.”

I dagsläget misstar många honom för en tvättäkta finlandssvensk.

”Jag älskar språk, och har fått en massa nya vänner tack vare svenskan. Man får en helt annorlunda kontakt med folk då man talar deras modersmål.”

För att vara så pass ung, 24, har Saari en sällsynt tung meritförteckning, och trots fle-

ra arbetserbjudanden från private equity-företag så ser han sin egen framtid inom entreprenörskap, där han vill tackla globala utmaningar som klimatförändring och inlärning.

Kanske är det just därför han betonar vikten av nyfikenhet, en inställning till tillvaron där man finner äkta glädje i att ständigt lära sig nya saker.

”Det är tack vare att jag drivs av nyfikenhet som sitter jag här i dag. Ta reda på saker, hitta något intressant och red ut vad som ligger bakom! Många framgångsrika investerare och företagare som jag pratat med anser själva att nyfikenhet är den största orsaken till deras framgång.” ■

Revorna blir allt synligare i den svenska välfärdsstaten

Sveriges regering har misslyckats kapitalt med sitt enskilt största vallöfte, att uppnå EU:s lägsta arbetslöshet fram till 2020. I takt med misslyckad integration halkar landet nedåt i statistiken.

HENRIC BORGSTRÖM TEXT

× Trots att Sverige har den högsta sysselsättningen hittills i svensk historia så finns utmaningar med tudelning och utanförskap bland dem som står helt utanför arbetskraften.

Samtidigt håller den svenska rödgröna regeringen (Socialdemokrater/Miljöpartister) fast vid vallöftet från 2014 att landet ska ha EU:s lägsta arbetslöshet år 2020 – en dröm som man inte har nått i närheten av trots en exceptionellt lång högkonjunktur.

Allt fler börja misströsta om hur följande ekvation ska gå ihop: 10 miljoner invånare, drygt 4,9 miljoner sysselsatta, därav cirka 350 000 arbetslösa inskrivna på arbetsförmedlingen.

För att kunna jämföra med andra länder räknas arbetslösheten i procent inom åldersgruppen 15–74 år, i Sveriges fall 6,2 procent i mars i år, enligt sammanställningen från EU-statistikens Eurostat.

Tjeckien har just nu EU:s lägsta andel: 2,2 procent. Det skulle krävas att cirka 200 000 av de arbetslösa får jobb i Sverige för att komma ner på den nivån.

Inom EU:s arbetslöshetsranking finns tretton andra länder som Sverige också ska passera för att vallöftet ska vara uppfyllt: bland annat Tyskland 3,4 procent, Nederländerna 3,9 procent, Storbritannien 4,1, Danmark 4,8 procent och Irland 6,1 procent. För att nå samma låga nivåer som Tjeckien och Tyskland skulle det krävas en större omställning på arbetsmarknaden.

Finland finns i en lägre division med 8,2 procent i samma mätning, dock något lägre än snittet för de 19 euroländernas 8,5 procent.

MOSTPHOTOS

INTEGRATIONSUTMANING. Arbetslösheten bland inrikes födda i Sverige är i dag så låg att det är svårt att se att den skulle sjunka ytterligare. De hårdast drabbade är i allmänhet nya i landet och har svag utbildningsbakgrund.

Haltande integration. Det finns en rad faktorer som talar emot svenska regeringens fyra år gamla vallöfte, som väl egentligen bör kallas för ett löfte om en ambition.

Sverige har efter krig och kriser i Syrien, Afghanistan och massflykt från Nordafrika tagit emot en större andel flyktingar i förhållande till befolkningen än något annat EU-land. En uselt fungerande integration har skapat ett stort utanförskap som politikerna nu famlande försöker hantera.

Socialdemokraterna har inför riksdagsvalet 9 september bytt fot och genomfört betydligt hårdare kontroll av flyktingar, vilket medfört en nedgång från drygt 160 000 år 2015 till 25 000 asylsökande i fjol.

Statsminister Stefan Löfven (Socialdemokrat) har ställt sig i spetsen för en extremt hård linje och driver på att Sverige endast bör ta 14 000 flyktingar, i proportion till landets procentuella andel av EU:s befolkning.

Bakgrunden är att integrationen har misslyckats: i februari var arbetslösheten för svenskfödda endast knappt 4 procent, men för utrikes födda med tillstånd att stanna i Sverige

drygt 15 procent. Andelen som varit utan jobb i minst sex månader var 21 procent för svenskfödda och 44 procent för utrikes födda.

Okvalificerad. Dessutom finns ett stort antal som vistas i landet utan tillstånd, främst unga män i arbetsför ålder med hängande men ogenomförda utvisningsbeslut. Många av dem driver omkring, ofta i glesbygd. Nu ska 9 000 av dem få ansöka på nytt om att stanna.

Svenska arbetsgivare söker folk till över 200 000 jobb, men det saknas tillräckliga kvalifikationer hos arbetssökande. Hela 142 000 jobb finns lediga på statliga arbetsförmedlingen som också har svårighet att fylla upp dem på grund av bristande kvalifikationer hos sökande. Och utbildningsväsendet släpar efter.

Inom den offentliga sektorn saknas folk till en sjukvård för den allt äldre befolkningen, likaså ska tusentals poliser anställas. Det skärpta säkerhetsläget kring Östersjön medför också att den tidigare nedrustade svenska försvarsmakten igen ska byggas ut.

Växande spänningar. Inom den privata sektorn byggs företagens utländska dotterbolag ut i snabbare takt än verksamheterna hemma. En stor del av det kraftiga överskottet i handels- och bytesbalansen hålls uppe av den expanderande tjänstesektorn snarare än tillverkningsindustrin.

Men den privata tjänstesektorns utbyggnad hindras också av brist på kvalificerade sökande.

Andra ökade spänningar finns mellan rika och fattiga pensionärer, städer och landsbygd, ungdom och äldre, samt i form av en kriminalitet där tunga våldsbrott ökar (enligt Brottsförebyggande rådet, Brå).

Till allt detta kommer digitaliseringen med den oberäkneliga faktorn AI, artificiell intelligens, där gissningarna om hur fenomenet egentligen påverkar arbetsmarknaden på längre sikt skrivs i luften.

Missade chanser. Här följer fyra konkreta exempel på hur tusentals nya jobb skulle kunna skapas, medan de svenska politikerna har låtit åren gå utan att förmå ta handfasta beslut:

- Underhållet av järnvägsnätet har försumrats, ständigt nedrivna kontaktledning- ar och trassel med spåren stoppar trafiken gång på gång. Frågan om att ersätta de nuvarande snabbtågen som körs uppemot 200 km/h med höghastighetståg har nu hamnat i limbo, det dryftas huruvida det räcker med 250 km/h på upprustade gamla spår eller om man ska sikta på 350 km/h i helt nya banvallar.

- Sveriges viktigaste exporthamn Göteborg har på kort tid förlorat en stor del av sin utrikes containertrafik, vilket drabbar svensk tung exportindustri hårt med förseningar och dyrare frakter.

Den rödgröna regeringen vet inte vilket ben den ska stå på i den mångåriga interna fackliga konflikten mellan ett vänsterinriktat hamnarbetarförbund och ett socialdemokratiskt transportarbetarförbund. Detta allt medan oceangående båttrafik flyttar till andra europeiska länder och knappast kommer tillbaka om konflikten löses.

- Byggandet av bostäder har gått för högt tryck några år bland annat till följd av låga räntor. Men ett nytt amorteringstvång har snabbt kylt av bostadsmarknaden i överhettade större städer. I takt med att byggen färdigställs försvinner mängder med jobb också hos underleverantörer.

- Under många år har de allt fler vin-

AMBITION. "Ingen ung utan jobb" löd en slogan hos Socialdemokraterna som partiledare och sedermera statsminister Stefan Löfven basunerade ut under valkampanjen 2014. Löftet har sedermera kommit på skam.

gårdarna, numera 550 registrerade producenter av vin och sprit med cirka 5 000 anställda, begärt att få sälja sitt eget vin till besökare. När Riksdagen i början av maj röstade om saken nöjde sig en borgerlig majoritet med stöd av Sverigedemokraterna på ytterkanten att driva igenom en positiv opinionsyttring, men inte beslut. Regeringen säger nej till att lägga fram lagförslag med motiveringen att Sverige då riskerar att EU stoppar Systembolagets försäljningsmonopol i butiker. Tusentals nya jobb ute på små gårdar på landsbygden hindras därmed.

Skattesnaror och regelverk. Nya jobb hindras samtidigt som kursverksamheten i teoretiskt entreprenörskap expanderar.

Småföretagen har på senare år ökat antalet anställda medan storföretagen minskat. En stor fråga för de mindre företagens organisationer är att regeringen genomför utlova- de lättnader i snåriga regelverk.

Ett arbete har satts igång hos olika myndigheter men har nästan stannat av. Nyligen visade det sig att 70 procent av tillfrågade småföretagare med anställda ansåg att reg-

lerna var allt för betungande, och 60 procent av ensamföretagarna. I genomsnitt använde de 10 timmar i veckan till administration.

Under den ekonomiska krisen i början på 1990-talet höjdes marginals-katten "tillfälligt" från 50 till 55 procent. Den har blivit permanent, vilket tillsammans med höjd kommunalskatt nu närmar sig 60 procent vid årlig inkomst utöver drygt 45 000 euro.

Det finns ingen politisk majoritet för att återgå till det gamla löftet om "hälften kvar" (en kampanj som uppstod på 1970-talet då staten började ta mer än hälften av pengarna då man jobbar extra) trots relativt högt statligt budgetöverskott. Å andra sidan finns ingen majoritet för att återinföra förmögenhets-skatt.

Det är alltmer uppenbart att svenska politiker missar chansen att väsentligt sänka arbetslösheten trots ekonomiskt högt tryck parat med halvhyggligt företagsklimat. Skillnaden mellan socialdemokraterna och den borgerliga oppositionens politik rör knappast ideologi. I stället sprider sig en allmän vilshenhet i en framstormande digital värld – men den gäller inte bara i svensk politik. ■

Elflyget är redan här

Flygindustrin förknippas med många miljöproblem, bland annat buller och koldioxidutsläpp. Det är svårt att tänka sig en framtid utan flygtransporter och lösningen kan bli eldrivna flygplan.

JOHAN SVENLIN TEXT

× Flygsektorn pekas ofta ut som en av de stora koldioxidbovarna, men hittills har varje eldrivet flygplansinitiativ betraktas med skepsis från en konservativ falang av flygentusiaster. Pålitligheten hos förbränningsmotorn anses på många håll vara oövervinnerlig.

Flyget har av tradition också en falang med pionjärer som vägrar falla in i gamla tankebanor. Dit hör de schweiziska upptäckarna Bertrand Piccard och André Borschberg, som frontade det tillämpade forskningsprojektet Solar Impulse (se Forum 6/2011), för att visa att det visst går att flyga fossilfritt i långa sträckor. Flygplanet byggdes av standardkomponenter som var tillgängliga på marknaden och tog sig jorden runt 2015–16, drivet enbart med solenergi.

”När jag flög runt jorden i det soldrivna flygplanet tittade jag på solen som gav energi åt mina fyra elmotorer och deras stora propellrar. Inget oljud, ingen förorening, inget bränsle och jag kunde flyga för evigt. Jag trodde att jag kommit till framtiden, men senare insåg jag att det är resten av världen, med sina ineffektiva apparater, som lever i historien”, berättade pionjären Piccard efter sin resa.

Passagerarflyget nästa. Skeptikerna nickade och medgav att det ju säkert var trevligt att flyga ensam med solenergi, men tillade att eldrift aldrig kommer att lyckas för luftburen passagerartrafik. Den utmaningen har nu antagits av amerikanska Wright Electric, som tagit firmanamnet efter bröderna Orville och Wilbur Wright. I fjol presenterade Wright Electric och lågprisflygbolaget Easy Jet sina gemensamma planer att inom tio år ta fram ett eldrivet passagerarplan med 180 säten. Det eldrivna planet är tänkt att trafikera kor-

PIPISTREL

TVÅ EUROS TUR. Alpha Electro, utvecklat av slovenska Pipistrel, kan utföra en eldriven flygning till en bränslekostnad på två euro. Det är samtidigt det första eldrivna flygplanet på marknaden som kan återladda batteriet uppe i luften.

ta och populära sträckor som New York–Boston, London–Paris eller varför inte Helsingfors–Stockholm.

Ett annat amerikanskt bolag, Zunum Aero, kommer redan om ett par år att testa en prototyp av sitt tolvsnitsiga hybridplan och israeliska Eviation Alice siktar på att testflyga sin batteridrivna flygtaxi under nästa år.

Men det är inte enbart entreprenörer som tror på eldrivna flygplan. I Norge har statliga luftfartsverket Avinor satt upp som mål att alla inrikesflyg ska vara fossilfria senast år 2040.

”Vi startar småskaligt och anpassar kortbanelnätet först för att senare se till att hela landet betjänas av elektriska flyg i passagerartrafiken”, sade Avinorchefen Dag Falk-Petersen i en intervju för NRK i januari.

TVå euro per flygtur. Och ute på marknaden finns redan eldrivna småplan. Slovenska Pipistrel är en föregångare som redan sålt ett trettiotal av sin tvåsnitsiga Alpha Electro till USA, Australien och Europa. Det är främst flygskolor runtom i världen som lockas av de låga brukskostnaderna.

”Ett bränsleladdat plan tankas normalt med 50 liter bränsle inför en normal flygktion eller övningsflygning. Med det här planet kan man göra en motsvarande flygning på en laddning som kostar omkring två euro”, berättar Blaz Mocan, teknisk utvecklare på Pipistrel, när han visar upp planet för Forum på EU-kommissionens konferens TEN-T Days 2018 i Ljubljana.

Ett av de svåraste problemen som utvecklarna varit tvungna att lösa är överhettningen av batteriet i samband med att planet startar.

”Vi har utvecklat ett kylsystem som håller batteriet på en lämplig temperatur. Det här är också det första eldrivna flygplanet på marknaden som kan återladda batteriet uppe i luften med hjälp av propellern. Tack vare in låga vikt har planet ett landningsratio på 70 mot 1, det vill säga det kan glida mer än en kilometer från en höjd på 50 meter.”

För den som ändå inte litar på eldrift i luften finns en ballistisk fallskärm som tar ner hela planet på ett säkert sätt. Den funktionen kan bli svår att anpassa till passagerarplan, men svåra problem brukar få fart på flygentusiaster. ■

■ FARLIGT ATT VÄRNA NATUREN

Fyra människor per vecka dödas för att de står upp mot miljöförstöring och exploatering av naturresurser. Den här dystra uppgiften kommer från organisationen Global Witness och har nu också fått FN att reagera. Under 2017 fick 197 personer sätta livet till och trenden är alarmerande. Fem år tidigare fanns 147 dokumenterade dödsfall jämfört med 51 döda 2002. Diamanter, olja, virke, kakao, gas, guld och andra mineraler är enligt GW de farligaste branscherna att ifrågasätta.

■ NYTT SPRÅK SVÄRARE EFTER 18

För att lära sig tala ett främmande språk som en infödd borde man starta inläringen senast som 10-åring. Vid 18 års ålder börjar förstågan att ta in grammatiska nyanser mattas av. Det visar en omfattande internationell studie som koordinerats från MIT och utförts på webben. Intresset att delta i testet Which English? var överväldigande för forskarna och Finland var synnerligen välrepresenterat med en halvmiljon respondenter. Vi över 18 år som fortfarande drömmer om att lära oss nya språk behöver dock inte kasta yxan i sjön. Enligt psykologiforskaren Steve Pinker fortsätter inlärningsförmågan för nya ord högt upp i åldern, men vi får finna oss i att sinnet för grammatiken sviker.

■ DEN BIPOLÄRA SANNINGEN

Ryktet om vår lycka och framgång är rejält överdrivet. I förra numret av Forum benade professor emeritus Markku Ojanen ut varför finländare är lyckligast i världen. Diskussionen har fortsatt och i Scientific American skriver finländske filosofen och författaren Frank Martela en kolumn där han kritiserar såväl mätmetoder som resultat i World Happiness Report. Enligt Martela bygger resultatet på skeva mätningar och om man exempelvis hade beaktat hur mycket positiva emotioner folk upplever i olika länder skulle latinamerikanska länder som Paraguay, Guatemala och Costa Rica ligga i täten. Säg den lycka som varar. JS

Radarn som spred morotsmyten

Nazisterna gick på den luringen. Antagligen du och dina barn också!

TORSTEN FAGERHOLM TEXT

× Hur lyckades det brittiska flygvapnet plötsligt börja skjuta ner tyska bombplan mitt i natten under andra världskriget? Tack vare piloter som åt morötter, förstås!

Ryktet spreds av myndigheterna i avsikt att dölja sanningen i det hemliga nya systemet Airborne Interception Radar som kunde spåra fiendens bombplan innan de nådde Engelska kanalen.

Den brittiska allmänheten var demoraliserad under det tidiga skedet av Blitzten, en serie av bombanfall som varade mellan september 1940 och maj 1941. Pressen återgav därför i januari 1941 ivrigt propaganda om den extraordinära flyglöjtnanten och RAF-piloten John Cunningham som hade skjutit ner dussintals fiendepplan. Cunningham dubbades "Cat's Eyes" (vilket han själv avskydde) och uppgavs naturligt nog ha en förkärlek för morötter.

Luftwaffe anade troligen oråd. Enligt Royal Airforce Museum kunde britterna bekräfta förekomsten av tyska plan tämligen enkelt: genom att plantera kommersiella radioapparater ombord på bombplan som flög över Frankrike och lyssnade på radiofrekvenserna.

Men förklaringen med morötter var så trovärdig att åtminstone den brittiska allmänheten svalde den med hull, hår och blast. Med stela överläppar knaprade gemene Londonbo i sig orange rotsaker för att hitta hem under mörkläggningar.

Generationer av barn har fått höra att de

ska äta upp sina morötter för att kunna se bättre i mörkret. Men skräpan är inte heller totalt osann.

Överdös. Sanningen är att betakaroten hjälper kroppen att producera A-vitamin, som hjälper ögat att konvertera ljus till en signal som kan överföras till hjärnan. A-vitamin har en grundläggande betydelse för utveckling, tillväxt och differentiering av embryot under den tidiga graviditeten, och garanterar att fostret utvecklas normalt och får en fullgod syn.

Lindrig A-vitaminbrist kan ge nattblindhet. Och hornhinnan kan förtvina vid brist på A-vitamin, vilket kan inträffa vid undernäring. Men de flesta ögonproblem härrör från synnedbrytning orsakad av genetik, åldrande eller diabetes.

Den positiva syn-effekten av att mumsa morötter är svag, och det går ingalunda att "förbättra" sin syn genom ett enormt intag. Om en person äter kopiosa mängder morötter kan huden bli lite orange – vilket i sig är ofarligt.

Kroppen motverkar också överdös av A-vitamin (som kan vara giftig i stora mängder). A-vitamin är fettlös. Överskottet lagras i levern, som kan överbelastas framförallt vid ivrigt intag av kosttillskott. En överdös på A-vitamin kan leda till fosterskador och benskörhet, samt ge huvudvärk, illamående, kräkningar, retlighet, fjällande hud, dubbelseende, håravfall, leverskador och skador på benvävnaden.

Det kan för övrigt noteras att surkål är rikt på B-, C- och K-vitamin, samt kalcium, magnesium, järn och kalium. Guten Appetit, old chap! ■

KANINENS PARADIS. Torget i Tammerfors. En bättre källa till A-vitamin än morötter är dock lever.

"Förtryck kan bara överleva genom tystnad."

Författaren Carmen de Monteflores, född 1933 i Puerto Rico.

punkten utan återvändo

"Se inte på mig så, ni är samma klåpare nu som då men i annan skepnad – samma äckliga välvilja utan resultat och samma skitnödvändiga tolerans. Se inte på mig så, det är sant att jag har berövats mycket, de bästa åren av mitt liv sägs det och det är sant att ni har berövat mig ett lyckligt liv i Utkanterna, men ni har inte tappat mig på kärlek eller gjort mig hemlös."

ROMAN

× "Nej, ingen kan tappa mig på kärlek eller lyfta mig ur mitt sammanhang och tro att jag därför glömmer vad som är min plats och min början. Jag glömer aldrig vilka som är mina mödrar och mina systrar och var min själ hör hemma på jorden – jag glömmer inte var mitt medvetande föddes och hur jag med bubblande lervatten under fötterna växte upp till att bli såhär stor."

till oss som inte glömmer. Mildes ord ekar i mitt huvud, breven hon skriver till Utkanternas mödrar och systrar skymmer min syn, matar elden i bröstet, och under ryggen känner jag bergsvarm plåt, i händerna konservburkarnas upproriska metall. Balsam Karams debutroman är ett omvälvande och gripande existentiellt verk som speglar samtidens grymma verklighet.

Karam skriver om mödrarna och döttrarna, de som lever i Utkanterna, de utan rättigheter, deporterade från staden, bortstötta från samhället, de som inte låter sig kuvas. Bland dem Milde, den mest upproriska av dem alla. Det är hon som planerar Upproret tillsammans med Utkanternas andra döttrar. För det grips hon, hålls fången och torteras, tills hon en dag får ett slutgiltigt val: Och ja, visst kan hon åka upp i rymden och dö, varför inte? Hon dör hellre i djupet av ett svart hål än väntar på att avrättas här. Hon gör det för sina systrar och för Utkanternas skull.

till er som vill glömma. Likt det kosmiska fenomenet går det inte att slita sig från Balsam Karams Händelsehorisonten.

Karams prosa är utomordentlig i sig själv – hennes stil är egen och speciell, ljuvligt, härligt så – och tillsammans med romanvärlden hon beskriver är detta ett smärtsamt fångslande verk. Hon skriver om förtryck och solidaritet, om förlust och kärlek. Om en uthållig vilja att inte gå under.

Inbakat i det hela finns även det politiska. Det går inte att missa att Händelsehorisonten är en högst politisk roman, även om det inte är det enda den är. I Utkanternas deporterade mödrar och döttrar speglas verklighetens papperslösa migranter, gömda flyk-

tingar och förföljda folkgrupper. I stadens behandling av Utkanternas mödrar och döttrar speglas verklighetens rasism och främlingsfientlighet, den som gör att vem som helst kan behandlas som en Annan, så länge hen har "fel" hudfärg, kultur eller härkomst.

Och i banden mellan Utkanternas mödrar och döttrar speglas den starka grupptillhörighet utsatta grupper utvecklar, en sköld utåt, resultatet av att uteslutas från samhället, av att förminskas och förtryckas på grund av identitet, den egna gruppen det enda man kan lita på, det enda som vill se en överleva.

det är till er jag skriver. Balsam Karam skriver kärleksfullt om dessa kvinnor, om deras liv, om hur de lär sig att älska Utkanterna, om hur Utkanterna älskar dem tillbaka. Hon hoppar i tiden, leker med språket, och bygger upp karaktärer lika levande som du och jag. Jag sträckläser romanen, jag kan inte annat, jag försöker lägga ner den en gång men plockar snabbt upp den igen, oförmögen att lämna Essa och Milde och Upproret. Tidvis känns det som att jag ser på en film med ljudet av. Med hjärtat i halsgropen sitter jag på helspänn, vågar knappt andas, bilderna flimrar förbi och jag förstår allt och ingenting.

Balsam Karam har gjort en utomordentlig debut och denna roman kommer utan tvivel att vara relevant och läsvärd i många år framåt. Förhoppningsvis blir Händelsehorisonten den första i en lång rad lyckade verk från denna unga, lovande författare. ■

LENI SUNDMAN

"Vad är ett hem? Utkanterna blev Mildes hem. Det var så de deporterade slängdes – till en plats inte utsatt på kartan och därför svår att hänvisa till."

Händelsehorisonten av Balsam Karam

"Mamma jag ska bli legend här innan jag dör"

Silvana av Silvana Imam

"He wants to believe that playing by the monarchy's rules will keep us safe, but nothing can protect us when those rules are rooted in hate."

Children of Blood and Bone
Tomi Adeyemi

→ HÄNDELSEHORIZONTEN

- BALSAM KARAM
- NORSTEDTS
- 248 SIDOR

→ SILVANA

- SILVANA IMAM
- NORDSTEDTS
- 312 SIDOR

→ CHILDREN OF BLOOD AND BONE

- TOMI ADEYEMI
- MACMILLAN
- 525 SIDOR

Bildbetonad blädderbok om rapartisten Silvana Imam

MEMOARER

× Liksom resten av artisten Silvana Imam – hennes uppenbarelse, hennes offentliga uttalanden och hennes politiska raplyrik – är boken Silvana (2018) ett statement: ”Mamma jag ska bli legend här innan jag dör.” Imam har åtnjutit stora framgångar de senaste åren, och hon har blivit ett ansikte för feminism med intersektionell medvetenhet.

Förordet av journalisten och kritikern Ida Therén understryker att Silvana bjuder in läsaren i Imams universum där ingen ska be om ursäkt för den hon är: ”Hon såg homofoberna och rasisterna som tyckte att hennes normalitillstånd var fel. Hon gav inte upp utan skapade istället en alternativ värld, med egna regler och principer. Ett eget rum där hon är norm och dit hon kan bjuda in andra.”

Silvana är ett självporträtt. Boken väger flera kilo, på pärmen glänser en lackerad bild av artisten, hennes förnamn upprepas över framsidan, och bläddrar man snabbt mellan bladen är intrycket lika kompromisslöst. Fartfyllda uppslag med helsidesfotografier från spelningar varvas med anteckningar ur en skrivbok, barndomsfoton, låttexter och

utvalda strofer som präntas in på en sida i stor font. Imams devis ”regnbågsfärger över Sverige” materialiseras genom färggranna mellanblad.

Upplevelsen av Silvana är visuell snarare än textfokuserad, bortsett från den hårda pärmen kunde boken vara ett kollageaktigt magasin. Styrkan utgörs av de högkvalitativa fotografierna som jag betraktar med omsorg i jakt på det som inte står skrivet i texten. Det lyckade grafiska arbetet signeras Johanna Burai, som ligger bakom det uppmärksammade projektet ”World White Web”, som belyser faktum att internet domineras av en vit blick.

Målgruppen är Imams fanbas. Då jag läser boken med kritikerblick måste jag ställa min beundran för henne åt sidan. Konsekvensen är att jag lämnas otillfredsställd, och upplever att jag inte får nya perspektiv på artisten. Bildfokuseringen lämnar mig suktande efter mer personligt hållen text, som en inkörsport till artistens tankevärld.

Å andra sidan är det lyriken som erbjuder textdjupet. I verket förekommer ungefär hälften av Imams lyrik, från genombrottet ”IMAM COBAIN” till ”Väck Mig När Ni Vak-

nat”, som är det sista spåret på albumet Naturkraft (2016). I ”IMAM COBAIN” finner Imam sitt uppkäftiga språk, som vibrerar av uppror, medan ”Väck Mig När Ni Vaknat” visar att det inte finns ett lyckligt slut, att en stor del av människorna lever i förnekelse, alltså sover.

Imam sopar rent på alla arenor där hon spelar. Årets artist på Grammisgalan 2015 och Silvana – väck mig när ni vaknat (2017) belönades med en Guldbagge för bästa dokumentärfilm. Silvana är en bok som kommer ligga framme länge på mitt soffbord, men den bästsäljande biografien om Silvana Imam får vi ännu vänta på. ■

HANNA YLÖSTALO

Ungdomsbokens action möter västafrikansk mytologi

ROMAN

× Så gott som från ingenstans kommer plötsligt hajpen kring Children of Blood and Bone, den 24-åriga Tomi Adeyemis debutroman där ungdomsbokens action möter västafrikansk mytologi. Nigeriansk-amerikanska Adeyemis första bok i en planerad trilogi utspelar sig i ett fiktivt Orisha, ett land som för elva år sedan rensades på magi i en bestialisk räd. Barnen till majina, de forna innehavarna av de magiska krafterna, kallas diviner och behandlas som samhällets avskum. Med sina vita hår och ljusa ögon sticker de ut, och i sina familjer är de en ständig påminnelse om maji-familjemedlemmen som avrättades i räden. En av dessa diviner är Zélie. Likt alla ungdomsbokshjältinnor är hon envis och råkar ofta ut för trubbel när hon inte kan låta bli att tänja på reglerna. Det är just så

hon träffar Amari, den uttråkade prinsessan som gjort uppror mot sin iskalla och grymma fader och stulit vad som visar sig vara en helig skrift som kan föra magin tillbaka till riket.

Det låter rörigt när man i korthet ska beskriva boken som dessutom går loss på mer än 500 sidor, men faktum är att läsaren snabbt kommer in i handlingen som förväntat dras framåt av denna för fantasyllitteraturen typiska quest – en vandring för att hitta eller förstöra något. Med tanke på att så väl författaren som karaktärerna är mörkhyade, är det ett ständigt nämnande av mörka hudtoner i romanen – ett medvetet drag av författaren eller ej? Att vandringen tar Zélie & co från djungeln till öknen på några få dagar känns något osannolikt, men i övrigt köper man Adeyemis universum och den spirande magin. Må-

hända är en del av förhandshypen något överdriven, men det känns onekligen både fräscht och på tiden med en (ungdoms)bok där mörkare hudfärg är normen.

Boken finns även översatt till svenska på förlaget Lavender Lit med titeln Children of Blood and Bone – Solstenen. Självklart är även en filmatisering på gång. ■

JESSICA ANDERSIN

RESTMAT. Torskhuvudets oanvända delar med pepparrotssås, skogsmyrsmiso och grillade ramslöksblad.

PIONJÄR. René Redzepi har sedan Nomas start 2003 konstant sökt nya utmaningar. Med Nomas flytt öppnas ett nytt kapitel i restaurangens historia.

Andra gången Noma

KENNETH NARS TEXT

× Det danska matmiraklet är en intressant historia. Att Danmark, som kulinariskt främst varit känt för rejäl husmanskost, smörrebröd och fransk konservativ gourmetmat på mindre än 15 år klättrade upp till en av världens gastronomiska tungviktare är något av en modern askungesaga.

Mot toppen. Ett startskott för utvecklingen skedde år 2004, då 12 nordiska kockar, också från Finland, undertecknade Manifestet för det Nya Nordiska Köket i Köpenhamn. En samlande aktör var restaurang Noma, som grundats ett år tidigare. Femton år senare har Noma valts till världens bästa restaurang fyra gånger, flyttat restaurangen till Tokyo, Sydney och Mexiko och skapat ett årligt matsymposium, MAD.

Noma personifieras av René Redzepi, Nomas köksmästare och frontfigur sedan starten 2003. Redzepi har från första början arbetat med konstant utveckling av inte bara maträtterna, utan även allt som omger matupplevelsen. Det inkluderar dryckerna, betjäningen, råvarornas ursprung, deras producenter, restaurangmiljön och förstås den stora Nomateamet.

Till Christiania. Efter 13 år på samma adress i det gamla handelsmagasinet i Christianshavn stängde Noma dörrarna. Det var dags att förnya sig ännu en gång och det innebar flytt till en helt ny restaurang, som byggdes från grunden på mindre än ett år.

På tomten som ligger vid vattnet med utsikt mot Christiania, låg endast en lång betongbunker från kriget. Det är kring denna byggnad som nya Noma sträcker sig, med sju separata byggnader, också flera växthus, som länkas ihop av glastak och korridorer, allt designat av Bjarke Ingels, känd från flera monumentala projekt i Danmark.

Ovanlig entré. Vid ankomsten till nya Noma mottas man furstligt av en stor del av personalen stående framför sig, sedan antrar man den stora matsalen som bärs upp av grova träbalkar och påminner om en modern vikingasal. Borden har inga vita dukar, och alla inredningsdetaljer är handgjorda för utrymmet: trägolvet, 2 000 handblåsta danska glas, tusentals keramiska tallrikar, kärl och unika bestick.

René Redzepi serverar den första rätten: en ensam färöisk havsnigel fylld med en varm umamirik snigelbuljong. Detta är början på

den första säsongsmenyn på Noma som delar in året i tre teman: havet, växter och skogen.

Hästmussla. Efter det följer en rad av allt det man önskar äta – och inte vetat att man kunde äta – från de nordiska haven: blåmusslor, räkor och en skaldjursplatå med ostron, musslor och sjöborrar – men tillredda och smaksatta på ett sätt som bara Noma tycks lyckas med. Ur ett halvt sjöborreskal serveras mild sjöborrerom täckt med handskalade vita pumpafrön, rosenolja och grädde – elegant, intelligent och otroligt läckert.

Dryckerna går i mineralisk stil, med några naturviner, ett danskt öl och en avslutande halvsöt japansk sake. Den ekologiska aspekten är ofta i fokus i Nomas mat: den rätt oaptitliga hästmusslan, som sällan duger som människoföda, har rensats och långkokats till en mus-tig ragu tillsammans med inlagda kantareller.

Inga fiskfiléer, däremot ett fat med benstycken ur torskhuvudet som grillats till perfektion med en sjögräs-svampglaze och äts som små grillribs tillsammans med pepparrotssås, (en läcker) skogsmyrsmiso och grillade ramslöksblad. Den 20 rätter långa middagen avslutas med tre efterrätter, bland annat hjortron med syltade tallkottar och en tårta på grönt plankton.

Helhetsupplevelse. I korthet kan maten på nya Noma beskrivas som läckrare än någonsin förr. Visst finns det utmanande och spännande smaker, men en jämn läckerhet går som en röd tråd genom de 20 rätterna. Servicen är i egen klass, med långa diskussioner med personalen vid bordet och en grundlig rundvandring efter måltiden genom hela komplexet.

Det unika med Noma är den ödmjuka attityden till kunden, som under några timmar blir en del av de värderingar som Noma står för: nordiskhet, jämlikhet och ekologi. Frågan kvarstår: är Noma världens bästa restaurang? Svaret är förstås subjektivt: ja. Och om inte världens bästa så åtminstone en av de mest unika och genomtänkta restaurangerna. ■

Kenneth Nars skriver om trender i restaurangvärlden och ger tips om kulinariska upplevelser nära och fjärran.

Mionetto. More than just a Prosecco.

Mionetto Rosé
Extra Dry
9,90 €/0,75 l | Alkos produktnr. 957287

Mionetto Prosecco
D.O.C. Treviso Brut
10,99 €/0,75 l | Alkos produktnr. 533377

Mionetto Valdobbiadene
D.O.C.G. Prosecco Superiore
12,90 €/0,75 l | Alkos produktnr. 950047

Riva eller renovera?

JAN STEN

AFFÄRSNÄTVERKET

Det börjar äntligen vara den tid på året när naturen vaknar till liv. Allt det som gömdes i snö har kommit fram i tö, och det känns som om det finns många projekt att ta itu med ute på sommarstället, och varför inte även hos evighetsprojektet Oy Suomi Finland Ab.

När man gör en analys av debattinläggen i Affärsnätverket Forums diskussionsgrupp på LinkedIn så slår det en att det nyss varit högsäsong för husbolagens bolagsstämmor. Det är nämligen många bekanta teman därifrån som tycks ha inspirerat debattörerna.

Fasadrenovering. Det spelar en stor roll hur saker och ting ser ut, både inom politiken och inom affärer. Just nu tycks många unga finländare anse att det inte ser så hävt ut i vårt kära hemland. Däremot är gräset grönare på andra sidan vattnet, och viljan att söka sig västerut tycks växa.

På sina sätt känns det som om det inte egentligen krävs så mycket ansträngning för att putsa vår fasad. Finland rankas väldigt högt i många olika mätningar – men vad hjälper det ifall målgrupperna känner på sig att det bakom fasaden döljer sig ett och annat som inte är så lätt att åtgärda. Man gör inget med en fin fasad ifall utbudet där bakom inte håller rätt kvalitet. Och viljan att ta itu med dessa problem tycks inte vara på den nivå som de unga finländarna förväntar sig, eller rentav kräver.

Stambyte. En av de allra värsta känslorna in finner sig då man är där någonstans i ingemansland och inte riktigt vet vad man ska välja. Estland har inte haft det problemet när det gäller digitaliseringen av en stor del av statsmaskineriet. De tidigare bolagsägarna hade sett till att allt underhåll sköttes så dåligt, att renovering aldrig var ett alternativ. Det var bara att riva det lilla som fanns och bygga nytt.

En eloge ska esterna också ha för att de såg vart utvecklingen var på väg för övriga husägare, det var ganska så uppenbart vad den framtida lösningen skulle fokusera på. Ibland kan det med andra ord visa sig nyttigt

MOSTPHOTOS

RIVNINGSMOGET. När har förfallet skridit så långt att det är mer rationellt att starta från noll än att försöka rädda det som räddas kan?

på sikt att starta ur ett riktigt underläge. Alla som har haft att göra med Museiverket vet ju dessutom att ifall man till punkt och pricka ska följa deras rekommendationer så gäller det att ha djupa fickor. Bättre och billigare då att satsa på nytt.

Mögelskador. Det är alldeles uppenbart att det inte endast är skolor som lider av mögelskador i vårt vackra land. Det finns även många klubblokaler som har drabbats av liknande problem. Man har tydligen vädrat sina åsikter för sällan, och därmed fått problem med inomhusluften.

Liksom vid många andra mögelprojekt så är det många som upplever att det bara är en del som drabbas av överkänslighet. Det "finns ju egentligen inget problem", och ifall skon ändå skaver hos någon, så är det väl fritt fram att söka sig till andra miljöer? Men tyvärr är nog sanningen den, att det som ligger i luften kommer att sätta sig i väggarna och sedan angripa husgrunden.

Det är inte lätt att veta hur man ska gå tillväga när huset som man delar med många andra behöver åtgärdas. Ifall man dessutom

precis råkar ha slängt ett öga på Anders Bloms doktorsavhandling om lobbningen i Finland så blir man ju lätt kallsvettig. Det är som direkta citat ur husbolagens bolagsstämmor. Antalet stämmodeltagare i de stora husbolagen avtar. Det blir allt svårare för beslutsfattarna att identifiera de rätta åtgärderna, och man blir allt mera beroende av disponenter (konsulter) och byggherrar som sitter på en stor del av den kompetens som man är beroende av för att kunna fatta goda beslut.

Återstår det alls någon möjlighet att ha råd att bo kvar i sin lägenhet och dessutom se till att den renoveras och hålls i ett skick med återförsäljningsvärde? Enkla svar saknas, men finns det en god sammanhållning i huset bland invånarna så är detta något som har en tendens att spridas. Mentalitet och stämning går inte att prissätta. Ingen vill väl bo i ett hus där grannen legat död i två månader utan att någon reagerat? Väggar, tak och golv är bara just det, och inget annat. Infrastruktur kan alltid bytas ut, om det faktiskt är det som är problemet. Verksamhets- och kommunikationskultur är desto svårare att förändra. ■

Lena Barner-Rasmussen är ekonom som trots att hon numera jobbar med innehållsmarknadsföring ännu har journalistik i blodet.

Nyckfullhet är framtidens melodi

SISTA ORDET

Artificiell intelligens och robotar kommer att ta över världen och våra liv. Vem kan tävla mot en AI-utrustad jurist (och vem kan ens tävla med en vanlig jurist?). AI-juristen har alla världens paragrafer, utfall och domar lagrade i sin datahjärna och kan se samband vi aldrig kunnat tänka på. Och vilken medicinsk expert kan konkurrera med en AI-förstärkt robotdoktor, i ledigt tal robodoc?

Som förälder blir man ju lätt panikslagen: vilka slags hyggliga karriärer finns det kvar, vars steg man kunde försöka putta upp barnen på?

Pedagogerna uppmanar föräldrar att satsa på att få ungarnas kreativitet att blomma. Att tänka utanför den berömda lådan, det kan vi allt bättre än robocopywriters. Det må så vara, men redan nu finns det AI-baserad mjukvara som kan förutspå den bästa dramaturgiska kurvan för maximalt engagemang på social media.

"If you can't beat them, confuse them". Men det finns en tröst. Undertecknad har kommit fram till att det enda sättet att hävda sig mot superrobotarna är att bli bra på

det de inte kan. Och vad kan människan som inte roboten klarar av?

AI förlitar sig på historiska data för att ge framtida prediktioner, det bästa tänkbara utfallet. En evig derivata som alltid hittar maxpunkten. I det racet kommer roboten alltid att övervinna dig. Därför ska du bete dig inkonsekvent för att kasta in nya mönster. För tillfället går det här fenomenet under modeordet disruption. Men framtidens ord är nyckfullhet, fickleness. Det som ansetts vara mer en last än en tillgång kan plötsligt ge dig makt. Det är lätt att definiera maxpunkten, men allt mellan min och max är en odefinierbar grå massa där det är svårt att sätta fingret på någonting alls. Just där ska du vara, eftersom det är mödosamt att förutspå inkonsekvens. Bästa sättet att undvika en torpedattack är att snabbt byta kurs.

För att vara framgångsrik ska man alltså vara ohyggligt inkonsekvent och omöjlig att förutspå.

Ungefär som i det pågående spelet kring vårdreformen, sote. Ingen min, ingen max, bara en stor odefinierbar massa där de olika parterna betar sig inkonsekvent och nyckfullt. ■

BASSE

1. INDIEN, USA, BRASILIEN, INDOONESIEN,
2. DANMARK, 3. TROYVIKT / TROY-UNS

Koll på börsklockan

1. Vilka fyra länder har över 100 miljoner Facebook-användare var?
2. Från vilket land kommer banken Saxo Bank?
3. Vad kallas måttenheten i vilken man handlar juveler och ädelmetaller (guld, silver, platina)?

◀ Svaren till vänster om serierutan.

FINSVE

FINSK-SVENSKA HANDELSKAMMAREN
SUOMALAIS-RUOTSALAINEN KAUPPAKAMARI

SEMINARIUM MED LUNCH DEN 4 SEPTEMBER 2018 KL 9-13

Ledarskap ur ett svenskt perspektiv

Arbetet som företagsledare är ofta ganska ensamt. Det kan vara svårt att få ärlig feedback på sina tankar, idéer och handlingar. I synnerhet när företagandet får en alltmer internationell dimension.

Affärs- samt ledarskapscoachning kan ge dig de verktyg du behöver för att som företagare leva upp till din fulla potential. Seminariet ger dig en överblick över de viktigaste strategierna när det gäller ledarskap samt modeller och principer för ett hållbart ledarskap i Sverige. Talare är de två kända ledarskapscoacherna och entreprenörerna Peter Höckert och Eva Hyllstam.

OM EVENEMANGET

Tid: Tisdag, 4 september 2018 kl 08:30–13:00

Seminariet börjar med kaffe och smörgås och avslutas med lunch.

Plats: Sveriges ambassad,
Norra Esplanaden 7 A, Helsingfors.

Anmälan: Senast den 28 augusti 2018
på www.finsve.com/ledarskap

Info: Seminariet är kostnadsfritt och hålls på svenska.

Eva Hyllstam

Eva är entreprenören som startade sitt första bolag som 21-åring. Hon driver och äger World Trade Center Göteborg och har utbildat ledare i Japan, Kina, Brasilien, Indien och Europa.

Peter Höckert

Peter har rötterna i Finland och verkar utifrån Sveriges västkust. År 1990 grundade han företaget Penica, som arbetar med både affärs- och ledarcoachning.

SPONSORER:

FINNAIR

FISKARS®

HBL

KONECRANES®

LKAB

Nord Stream 2
Committed. Reliable. Safe.

NORDAUTOMATION

pwc

ROSCHIER

SAAB

Scandic

SILJA LINE

SSAB

VATTENFALL

VEHO

WÄRTSILÄ

Anmälan: www.finsve.com/ledarskap